

Raport z badania ***Włącznik***

dotyczący potrzeb, preferencji i sposobów spędzania czasu wolnego osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich opiekunów, przygotowany dla Domu Kultury Kadri i Centrum „Łowicka”

Warszawa, 2016

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie

2. Inicjatorzy i partnerzy badań

3. Opis badania

- 3.1. Cele
- 3.2. Podmiot badań
- 3.3. Obszar przedmiotowy badań
- 3.4. Charakter badań
- 3.5. Metodologia
- 3.6. Realizacja badań (podsumowanie)

4. Główne wnioski z badania

4. 1. W zakresie pojęcia, praktykowania i organizowania czasu przez uczestników badań, wraz z definiowaniem pojęć: zajęcia i czas wolny.

Czym jest czas wolny?

Zależność

Czas regulowany społecznie

Czas wolny: samorealizacja czy terapia?

Stopień niepełnosprawności

Regularność

Wiedza i zrozumienie

4.2. Określenia potrzeb, oczekiwań, preferencji, sposobów organizowania zajęć i czasu wolnego osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów.

Kompetencje społeczne

Rodzice, rodzina, opiekunowie

Instytucje, organizacje

Organizowanie czasu wolnego - zajęć

Kwalifikacje i kompetencje

4.3. Charakterystyka działania i oferty zajęć oraz spędzania czasu wolnego, prowadzonych przez instytucje, organizacje i podmioty.

Oferta kulturalno-edukacyjna

Brak komunikacji

Niesystematyczne działania

Percepcja oferty kulturalnej

5. Rekomendacje dotyczące potrzeb, preferencji i sposobów spędzania czasu wolnego osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich opiekunów.

- 5.1. Sieci kontaktów
- 5.2. Aktywizacja społeczna i środowiskowa
- 5.3. Kształcenie kadr kultury, opieki społecznej, terapeutów
- 5.4. Wsparcie rodziców, rodziny, opiekunów
- 5.5. Współpraca - ludzie, ośrodki i instytucje
- 5.6. Nowy system i systematyczność
- 5.7. Komunikacja bezpośrednia
- 5.8. Koordynacja działań i aktywności

6. Propozycje rekomendacji do przyszłych badań

7. Wyniki z badań

7.1. W zakresie pojęcia, praktykowania i organizowania czasu przez uczestników badań, wraz z definiowaniem pojęć: zajęcia i czas wolny.

Pojęcie zajęć i czasu wolnego. Organizowanie planu dnia

Czas wolny

Organizowanie (własny czas, własne zajęcia)

Czas wolny a zajęcia

Organizowanie dnia według rodziców i opiekunów

Organizowanie dnia według terapeutów / otoczenia

7.2. Określenia potrzeb, oczekiwań, preferencji, sposobów organizowania zajęć i czasu wolnego osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów.

Czego brakuje, czyli o potrzebach

Oczekiwania

Preferencje

Sposoby realizacji potrzeb i oczekiwań

7.3. Charakterystyka działania i oferty zajęć oraz spędzania czasu wolnego, prowadzonych przez instytucje, organizacje i podmioty.

Jaki byłby optymalny model organizacji czasu i zajęć?

Zajęcia: Co jest dobre i korzystne?

Zajęcia: Co jest niedobre i niekorzystne?

Jak poprawić, zmienić, ulepszyć ofertę kulturalno-edukacyjną instytucji kultury?

Trudności związane z organizacją zajęć

Trudności związane z lokalizacją instytucji kultury

Czynniki wzmacniające i osłabiające efektywność działania edukacyjnego i kulturowego

Wsparcie rodziców, rodziny, opiekunów

Współpraca z rodziną osoby usamodzielnianej oraz ze środowiskiem lokalnym, zwłaszcza ze szkołą

Idea kręgów wsparcia albo o synergii działań rodzin, sąsiadów, instytucji

Struktura pomocy i terapii

Współpraca między instytucjami i grupami.

Współpraca między opiekunami, terapeutami a rodzicami / opiekunami osób niepełnosprawnych.

Przedsięwzięcia włączające dla grup defaworyzowanych.

8. Załączniki do raportu:

Załącznik 1. Zestawienie informacji: Warsztaty terapii zajęciowych w Warszawie.

Załącznik 2. Ankieta dla rodziców i opiekunów prawnych osób z niepełnosprawnością.

Załącznik 3. Scenariusz wywiadu I.

Załącznik 4. Zestawienie informacji: Dane z badań (tabela).

Wprowadzenie

[z wniosku do programu pt. Włącznik]

„Przygotowanie koncepcji programowej nowej siedziby Domu Kultury Kadr uświadomiło nam, jak mało danych posiadamy na temat osób z orzeczoną niepełnosprawnością. Z danych Mikroprogramu Rewitalizacji Dzielnicy Mokotów (2005 roku) wynika, że liczba osób niepełnosprawnych prawnie, tzn. posiadająca orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony, wyniosła 21 356. Powstaje zatem pytanie: jak dotrzeć do tych odbiorców, jak trafnie zidentyfikować ich potrzeby uczestnictwa w kulturze czy form spędzania wolnego czasu, w jaki sposób ich animować? Jest to grupa zamknięta, a z racji swoich dysfunkcji oraz problemów natury infrastrukturalnej, również mało mobilna. Grupa, która potrzebuje uwagi i zaufania, długofalowej polityki, a nie punktowych i doraźnych projektów animacyjnych. W tej sytuacji przede wszystkim jednak trzeba zadać sobie pytanie, jak zmienić społeczną optykę patrzenia na niepełnosprawności wyzbytą stygmatyzacji i wartościowania.

Dlatego w ramach projektu chcemy przeprowadzić badania, które pozwolą nam przygotować ofertę programową naszych domów kultury dostosowaną do potrzeb badanej grupy.”

Inicjatorzy i partnerzy badań

Koncepcja oraz hipotezy badań zostały opracowane przez **inicjatorów przeprowadzenia diagnozy**: Dom Kultury Kadr oraz Centrum „Łowicka” w Warszawie. Diagnoza została zrealizowana we współpracy z inicjatorami badań, przez niezależne organizacje pozarządowe: Fundację Ari Ari i Stowarzyszenie „Z Siedzibą w Warszawie”.

Fundacja Ari Ari zajmuje się prowadzeniem badań małych środowisk i społeczności oraz programami pomocowymi dla osób niepełnosprawnych w Polsce i zagranicą. Stowarzyszenie „Z Siedzibą w Warszawie” realizuje projekty edukacyjne z osobami niepełnosprawnymi, w tym udostępniając przestrzeń kulturową i społeczną.

Badania i analiza: Monika Maciejewska
Badania i opracowanie: Longin Graczyk
Warsztaty badawcze: Edyta Ołdak

Opis przedmiotu badania

Cele

- Uzyskanie wiedzy na temat sposobów, potrzeb, oczekiwań i preferencji spędzania czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze przez osoby niepełnosprawne intelektualnie i ich opiekunów.
- Analiza potencjału otoczenia społeczno-instytucjonalnego tych grup, która pozwoli przygotować/ udoskonalić ofertę programową Domu Kultury Kadr i Centrum Kultury Łowicka.
- Ewaluacja dotychczas podejmowanej współpracy pomiędzy domami kultury, a warsztatami terapii zajęciowej.
- Diagnoza powinna pomóc w zaprojektowaniu i realizacji programów włączania, usamodzielniania i uspołeczniania osób niepełnosprawnych oraz ich opiekunów.

Podmiot badań

Badaniami objęte zostały cztery grupy osób, z których docelowymi byli niepełnosprawni intelektualnie i ich opiekunowie. Równolegle badane były grupy uczestniczące w życiu i funkcjonowaniu osób niepełnosprawnych, które zasadniczo współtworzą bezpośrednio i najbliższe środowisko społeczne dla głównych uczestników badań. W odróżnieniu od środowisk i społeczności pozostających na obrzeżach, czy w dalszej odległości od grup osób niepełnosprawnych (rozumiejąc odległość jako natężenie kontaktu i komunikacji, a nie siłę wpływu i oddziaływania).

Badane grupy osób reprezentują różne typy środowisk, od grupy osób wykluczonych, poprzez półotwarte, po zamknięte społeczności. Wszystkie pozostają w interakcji, kooperując i określając granice swojego funkcjonowania. Wydzielenie i operowanie kategoriami grupy społecznej, środowiskowej i zawodowej, było jedną z podstawowych kategorii badawczych, ze wskazaniem na równoczesny wpływ danej grupy na jej uczestników, czyli postawy i wzorce funkcjonowania tych osób, w tym organizowania czasu, zajęć i czasu wolnego. Badaniu bezpośredniemu i kontekstowemu podlegał także wzajemny wpływ każdej z grup na siebie, a poprzez to współtworzenie swoich wzorów, zachowania i modeli działania.

- ① Osoby niepełnosprawne intelektualnie, z orzeczoną niepełnosprawnością, mieszkające w Warszawie, Mokotów,
 - 14 osób z różnym nasileniem problemów zdrowotnych (10 wysoko i 4 nisko funkcjonujących),
 - grupa podopiecznych 3 warsztatów biorących udział w projekcie pt. *Włącznik*, około 20 osób z różnym nasileniem problemów zdrowotnych.

Osoby niepełnosprawne intelektualnie, nie tworzą społeczności i środowiska, są osobami zależnymi i niesamodzielnymi (w różnym stopniu samodzielności) uczestniczą w kręgu działań grupy właściwej najbliższemu otoczeniu, w którego skład wchodzi i raczej hermetycznego środowiska rodzin osób z niepełnosprawnością, w tym intelektualną.

- ② Osoby otoczenia bliskiego - rodzice, opiekunowie prawni, rodziny i domownicy (między innymi, rodzeństwo) osób niepełnosprawnych, - 18 osób, w tym 12 rodziców, 5 rodzeństwa, 1 opiekun prawny.

Spółeczność rodziców, opiekunów prawnych, rodziny i domowników (między innymi rodzeństwa) osób niepełnosprawnych jest raczej hermetyczna i zamknięta. Dotarcie do niej pozostaje kluczowym w tworzeniu zmiany i poprawieniu włączania osób niepełnosprawnych intelektualnie w życie społeczne i codzienne.

- ③ Osoby otoczenia bliskiego - kadra zarządzająca, pracownicy warsztatów terapii zajęciowej, ognisk, instruktorzy, stali opiekunowie, psychologowie, logopedzi, asystenci osób niepełnosprawnych, współpracownicy instytucji i organizacji zajmującymi się wsparciem i pomocą dla osób niepełnosprawnych, - 12 osób, 4 kadra zarządzająca, 8 pracowników.

Grupy zawodowe, pracownicy i współpracownicy instytucji i organizacji zajmujących się wsparciem i pomocą dla osób niepełnosprawnych, pozostają półotwartym środowiskiem, skupionym wokół zestawu umiejętności i wiedzy związanych z usługami społecznymi. Grupa osób słabo przygotowana do współpracy w dziedzinie animacji i edukacji kulturalnej.

- ④ Osoby otoczenia dalekiego - kadra zarządzająca, edukatorzy i animatorzy, pracownicy instytucji i organizacji działających w obszarze kultury, edukacji i animacji kulturalnej, - 12 osób, 3 kadra zarządzająca, 9 pracowników.

Podobnie grupa animatorów, edukatorów kultury, współpracowników działających w obszarze kultury, pozostaje półotwartym środowiskiem, skupionym wokół zestawu umiejętności i wiedzy związanych z usługami społecznymi. Grupa zawodowa praktycznie słabo, albo wcale nieprzygotowana do pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami.

Obszar przedmiotowy badań

Badania sposobów, potrzeb, oczekiwań i preferencji spędzania czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów. W zakresie przedmiotowym badania zostały sprofilowane w trzech obszarach:

1. Pojęcie i praktykowanie organizowania czasu przez uczestników badań, wraz z definiowaniem i użyciem pojęć: zajęcia i czas wolny.
2. Określenia potrzeb, oczekiwań, preferencji, sposobów organizowania zajęć i czasu wolnego osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów.
3. Charakterystyki oferty zajęć i spędzania czasu wolnego, prowadzonych przez instytucje, organizacje i podmioty, wraz z wskazaniem dobrych i słabych stron ofert oraz rekomendacjami.

Charakter badań

Badania miały charakter jakościowy i ilościowy, pozwalając pozyskać wiedzę przedmiotową, dotyczącą treści oczekiwań, preferencji spędzania czasu wolnego i uczestnictwa w kulturze, lecz także odpowiedzieć na pytania o wzorce wytwarzania i podtrzymywania potrzeb i sposobów ich realizacji. Badania

miały charakter pogłębionych rozmów i wywiadów, z zastosowaniem różnych narzędzi badawczych, pozwalających naświetlić przedmiot badań z różnych ujęć.

Metodologia

Badanie zaprojektowane zostało zgodnie z regułami badań etnograficznych, czyli z naciskiem na obserwację uczestniczącą i bezpośrednie rozmowy. Zbieranie informacji i dokumentowanie badań podzielone zostały na trzy etapy:

- ① Badania źródłowe danych zastanych, w którego ramach analizie poddanych zostały dotychczas opublikowane raporty i analizy (ponad 20 zestawień dotyczących osób niepełnosprawnych intelektualnie), strony internetowe (60 stron i profili społecznościowych), artykuły w mediach tradycyjnych i cyfrowych (50 artykułów tematycznych).
- ② Spotkania, rozmowy i konfrontacje, z mieszaną metodologią pozyskiwania danych, przeważał charakter jakościowy, z niezmiennym podsumowywaniem zestawu spotkań w standaryzowanym kwestionariuszu zagadnień (46 wywiadów, w tym 28 wywiadów standaryzowanych, 18 rozmów niestandaryzowanych).

a) rozmowa była podstawowym narzędziem, obok form aktywizujących uczestników, których staraliśmy się zaangażować w proces budowania badań, z ich podsumowywaniem i rekomendacjami (46 wywiadów),

b) z uczestnikami pracowaliśmy także w grupach, aranżując dyskusje, sięgające do szerszej reprezentacji badanych grup uczestników (5 spotkań dyskusyjnych),

- ③ Wśród sposobów działania zastosowaliśmy z różnym natężeniem, dopasowując do zastanej sytuacji, jak i wywołując te sytuacje, czyli swoiste laboratorium w terenie:

a) wizyty studyjne, które powiązane były z zapraszaniem grup uczestniczących w badaniach,

b) diagnozy w terenie, ośrodkach WTZ, organizacjach i instytucjach w sąsiedztwie (Warszawa, w tym Mokotów),

c) obserwację uczestniczącą dokumentowaliśmy fotograficznie (określony schemat), filmowo (3 nagrania), dźwiękowo (18 audio), a także subiektywnym opisem badaczy (23 notatki z badań).

Realizacja badań (podsumowanie)

- ① Wyniki przeprowadzonego badania jakościowego z powodu technik doboru próby, przebiegu badania oraz wielkości próby nie mogą być uogólniane na całą badaną populację.
- ② Terenowa realizacja badania odbyła się we wrześniu i październiku

2016. W tym czasie zrealizowano wywiady indywidualne w Warszawie i poza Warszawą oraz warsztaty z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie w Warszawie.

- ③ Dobór próby: Placówki biorące udział w badaniu zostały wskazane przez Inicjatorów badań.
- ④ Projekt badawczy realizowały cztery osoby pełniące rolę analityków i moderatorów, spośród nich jedna osoba prowadziła warsztat.
- ⑤ Wywiady indywidualne przeprowadzono z:
 - kadrą zarządzającą dziennymi placówkami opiekuńczymi dla osób niepełnosprawnych intelektualnie
 - instruktorami i opiekunami zatrudnionymi w wyżej wymienionych miejscach
 - opiekunami prawnymi, rodzicami, rodziną,
 - specjalistami terapii i rehabilitacji, pedagogami specjalnymi,
 - asystentami osób niepełnosprawnych,
 - kadrą DK Kadr i Centrum Łowicka.
- ⑥ Wywiady grupowe przeprowadzono z:
 - kadrą DK Kadr i Centrum Łowicka
 - opiekunami prawnymi, rodzicami podczas np. „wywiadówek”
 - instruktorami i opiekunami WTZ,
 - 3 warsztaty kreatywno-eksploracyjne dla osób niepełnosprawnych z instytucji biorących udział w projekcie „Włącznik”,
 - specjalistami terapii i rehabilitacji, pedagogami specjalnymi.
- ⑦ Badania ankietowe realizowane były:
 - w warszawskich instytucjach świadczących usługi opiekuńcze, kulturalne i edukacyjne dla osób niepełnosprawnych,
 - wśród rodziców osób niepełnosprawnych (w tym intelektualnie) z terenu Warszawy,
 - edukatorami i animatorami kultury, arteterapeutami,
 - ze specjalistami terapii i rehabilitacji, pedagogami specjalnymi.

Załączniki do raportu:

- Załącznik 1. Zestawienie informacji: Warsztaty terapii zajęciowych w Warszawie
- Załącznik 2. Ankieta dla rodziców i opiekunów prawnych osób z niepełnosprawnością
- Załącznik 3. Scenariusz wywiadu I.
- Załącznik 4. Zestawienie informacji: Dane z badań (tabela)

Główne wnioski z badania

1. W zakresie pojęcia, praktykowania i organizowania czasu przez uczestników badań, wraz z definiowaniem pojęć: zajęcia i czas wolny.

Czym jest czas wolny?

Czas z perspektywy rodziców, opiekunów: uzależniony od aktywności życiowej i zawodowej.

Czas z perspektywy osoby niepełnosprawnej: uzależnione od stopnia ubewłasnowolnienia, zależny od czasu rodziców i opiekunów.

Czas z perspektywy terapeutów, edukatorów, opiekunów: uzależniony od regulacji w miejscu pracy, struktury i schematu działania instytucji, ośrodków.

Zależność

Zajęcia a czas wolny dla osób niepełnosprawnych, to zajęcia i czas wolny ich rodziców i opiekunów.

Organizowanie i harmonogram zajęć uzależniony od struktury i regulaminu instytucji, a nie rozpoznania potrzeb i preferencji uczestników.

Osoby niepełnosprawne są uzależnione od innych ludzi, pozostając na końcu procesu decyzyjnego, a nie jego początku.

Wszystkie rozpoznane systemy wspierania osób niepełnosprawnych, przede wszystkim zajmują się utrzymywaniem swojego statusu i zasobów, czy instytucje pomocy społecznej, terapeutycznej, edukacji, czy działalności kulturowej.

Czas regulowany społecznie

Zajęcia i czas wolny regulowane są przez społeczne regulacje – rytuały: „kodeks pracy”, czyli „od 8 do 16 i wolne soboty, niedziele” oraz roczny kalendarz świąteczny/ obrzędowy.

Rozumienie zajęć a czasu wolnego jest przeciwstawne dla organizatorów i rodziców, opiekunów. Zajęcia rozumiane są przez organizatorów, jako aktywność, działanie i praca, dla rodziców i opiekunów oznaczają czas wolny.

Pojmowanie zajęć i czasu wolnego są ściśle powiązane z etatystycznym modelem funkcjonowania społeczeństwa.

Czas wolny: samorealizacja czy terapia?

Według przedstawicieli części instytucji kultury i edukacji, oferowane zajęcia nie mają charakteru terapeutycznego i są sformatowane jako czas wolny – rozrywka, rekreacja i aktywny wypoczynek.

Według pedagogów specjalnych i terapeutów, każda forma udziału i uczestnictwa w zajęciach kulturalnych osób niepełnosprawnych ma działanie terapeutyczne i usamodzielniające.

Z punktu widzenia rodziców i opiekunów osób niepełnosprawnych czas wolny i zajęcia dla swoich podopiecznych oznaczają to samo.

Dla osób niepełnosprawnych głównym wyznacznikiem czasu wolnego i zajęć pozostaje plan dnia (tygodnia, miesiąca) rodziców, opiekunów, terapeutów.

Stopień niepełnosprawności

Postrzeganie i odróżnianie zajęć od czasu wolnego wśród osób niepełnosprawnych uzależniony jest od stopnia funkcjonowania. Im wyższy, tym większa zdolność do odróżniania różnych form spędzania czasu.

Im niższe funkcjonowanie osób niepełnosprawnych, tym większe zaangażowanie opiekunów.

Rozpoznanie indywidualnych potrzeb każdego z uczestników, powinno być podstawą profilowania zajęć i czasu wolnego.

Oceniając poprzez aspekt społeczny, powszechnie pojawia się problem niskich kompetencji społecznych i komunikacyjnych, zarówno rodziców, opiekunów, terapeutów, czy animatorów. Większość osób pozostaje wyłącznie uczestnikami działania i funkcjonowania w ramach swojego środowiska pracy (zawodowego).

Regularność

Wyraźne odróżnienie zajęć od czasu wolnego przez rodziców/ opiekunów i osoby niepełnosprawne jest mocno skorelowane ze sposobami organizowania działań na rzecz tych osób. Ważna jest długofalowość, regularność w wymiarze dziennym, tygodniowym, miesięcznym.

W opinii i ocenie części terapeutów zbyt długotrwałe i regularne zajęcia stają się monotonne dla uczestników i spada motywacja do czynnego w nich uczestniczenia. Jednocześnie warunkiem nabycia i utrwalenia nowych umiejętności i kompetencji są właśnie długofalowe działania.

Pożądanym modelem działania terapeutycznego, animacyjnego i edukacyjnego, pozostaje regularność, długotrwałość, przewidywalność. Systematyczne zajęcia i wsparcie są efektywniejsze oraz o wiele tańsze w prowadzeniu (koszty organizacji, obsługi, realizacji projektów).

Większość projektów odbywa się zbyt incydentalnie, zbyt krótko, uzależniony najczęściej od krótkotrwałego finansowania.

Wiedza i zrozumienie

Brak wiedzy i refleksji nad sytuacją dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, ich rodziców i opiekunów.

Brakuje rozpoznania wśród osób niepełnosprawnych i ich rodziców, opiekunów. Nie są prowadzone diagnozy i wywiady środowiskowe i indywidualne.

Większość osób pracujących w poszczególnych usługach społecznych, terapeutycznych ma znikomą wiedzę o formach usług kulturalnych (79 % opiekunów i terapeutów). Podobnie, 85 % edukatorów kultury, powierzchownie rozpoznaje formy pracy opiekunów społecznych i terapeutów osób niepełnosprawnych.

Osoby niepełnosprawne intelektualnie są wykluczone w podwójny sposób, rodzinnie i społecznie.

Edukatorzy i terapeuci (instytucje) organizują czas wolny i czas zajęć, według swojego harmonogramu pracy.

2. Określenia potrzeb, oczekiwań, preferencji, sposobów organizowania zajęć i czasu wolnego osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów.

Kompetencje społeczne

Niskie kompetencje społeczne i kulturowe rodziców, rodzin, opiekunów prawnych. Tendencje do izolowania i nieuczestniczenia. Zjawisko „ukrywania niepełnosprawności”.

W społecznościach lokalnych, małych, mikro-społecznościach, „wszyscy boją się wszystkich”, co odzwierciedla sytuację i relacje społeczne w Polsce. Rodzice i opiekunowie osób niepełnosprawnych obawiają się nieprzychylnych reakcji rodziców i opiekunów osób pełnosprawnych. I odwrotnie.

Wysoki poziom niezrozumienia, nieznamomości i nieumiejętności dostrzegania, jak i życzliwego (neutralnego) odniesienia do osób niepełnosprawnych intelektualnie.

Wyraźnie widoczne są zjawiska stygmatyzowania (otoczenie, społeczność lokalna, ale i pracownicy ośrodków i organizacji terapii, jak i kultury), jak i auto stygmatyzowania (rodzice, opiekunowie, ale i asystenci i terapeuci).

Niskie kompetencje komunikacyjne i wąskie specjalizacje nauczycieli, pedagogów, edukatorów, animatorów, ale i opiekunów, terapeutów, specjalistów, ograniczające możliwość kompleksowego i elastycznego działania na rzecz osób niepełnosprawnych i ich rodzin.

Osoby niepełnosprawne chorują, starzeją się (często szybciej, niż pełnosprawne), mają swoje ograniczenia ruchowe, preferencje, nastroje, czasem po prostu gorszy dzień.

Rodzice, rodzina, opiekunowie

Rodzice młodych dzieci z niepełnosprawnością (do około 15 roku życia) są zdecydowanie bardziej aktywni i lepiej zmotywowani do szukania, zarówno zajęć, jak i „sieciovania” z innymi rodzicami.

Rodzice, rodziny opiekunowie osób niepełnosprawnych tworzą nieformalne grupy wsparcia i rozmaite formy samopomocowe. Zjawisko upowszechniające się intensywniej od kilku lat (zdecydowana większość inicjatyw związanych z działalnością na rzecz osób niepełnosprawnych, zaczyna się od działalności rodzica – rodziców, rodziny, opiekunów, z czasem przekształcających się w bardziej sformalizowane struktury – organizacje, fundacje, ośrodki, instytucje).

Dorośle osoby niepełnosprawne intelektualnie często postrzegane i traktowane są jak dzieci i młodzież. Zjawisko takiego kategoryzowania dostrzec można zarówno wśród rodziców, opiekunów, jak i asystentów, animatorów, pedagogów.

Trudna sytuacja finansowa rodziców i rodzin, opiekunów, wpływająca na „piramidę potrzeb”, w których zajęcia i czas wolny podopiecznych, pozostają na ostatnim miejscu ich zapewnienia.

Rodzicom i opiekunom brak wiedzy i umiejętności w pozyskiwaniu oferty kulturalnej, edukacyjnej, animacyjnej.

Instytucje, organizacje

Działalność szkoły z nauczaniem włączającym (inkluzywnym) oceniana jest krytycznie, zarówno przez rodziców, jak i opiekunów, specjalistów, terapeutów. Praktycznie nie pojawił się żaden pozytywny przykład, poza odniesieniem do szkół niemieckich, norweskich, czy włoskich, gdzie inkluzja to norma. Jako główny powód wskazywane jest nieprzygotowanie nauczycieli i niski poziom świadomości społecznej.

Problem osób niepełnosprawnych, którzy nie należą do żadnej organizacji i zakończyli naukę. Bywa, że ze względu na słabą sytuację ekonomiczną, rejestrowani są („zauważani”) wyłącznie przez opiekę społeczną.

Model pracy etatowej i struktura zarządzania ośrodkami i instytucjami, nie sprzyjają elastycznemu organizowaniu zajęć i czasu wolnego dla osób niepełnosprawnych intelektualnie.

Większość nieodpłatnych terapii i zajęć odbywa się w godzinach pracy/nauki rodziców i opiekunów, uniemożliwiając uczestnictwo osobom niepełnosprawnym wymagającym opieki.

Brakuje asystentów osób niepełnosprawnych, badania w Warszawie wskazały, że jest za mało w stosunku do potrzeb. Osoby niepełnosprawne czekają w kolejce na wolnego asystenta społecznego, terapeutę.

Podmioty, instytucje nie prowadzą skutecznej promocji swojej oferty, nie docierają z propozycjami zajęć i spędzania wolnego czasu do grupy osób niepełnosprawnych i ich rodziców i opiekunów.

Problem niewielkiego zaangażowania w działania integracyjne i aktywizujące - pracowników i współpracowników ośrodków, instytucji, organizacji (pracownicy - terapeuci - edukatorzy).

Brakuje realnej współpracy pomiędzy instytucjami, ośrodkami i organizacjami zaangażowanymi w prace ze środowiskiem osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunami. Dominuje schemat zleceńodawca - wykonawca.

Organizowanie czasu wolnego - zajęć

Finansowanie projektów ogólnych, grupowych, w niewielkim stopniu odpowiadającym na potrzeby poszczególnych odbiorców. Brak zindywidualizowanych diagnoz potrzeb i oczekiwań, brak programów zindywidualizowanych.

Problem środków finansowych dotyczy całej grupy niepełnosprawnych i jest jednym z podstawowych form wykluczenia (preferowane w finansowaniu są grupy niepełnosprawnych do lat 18).

Sposoby organizowania zajęć, powinny być powiązane z aktywnością rekreacyjną, ruchową, uczestniczącą, angażującą, sensoryczną szczególnie uwzględniając osoby niskofunkcjonujące.

Często ważniejsza, niż sam fakt nabywania wiedzy, jest możliwość uczestnictwa w życiu społecznym. Przykład „nocy muzeów”, osoby niepełnosprawne, wraz ze swoimi opiekunami, „nie idą tam tylko, aby obejrzeć eksponaty, ale by przeżyć zbiorowe doświadczenie”, czym nie odróżniają się od innych uczestników.

Ponad połowa terapeutów i specjalistów wskazuje, że dane zajęcia nie mogą być oferowane za często, „bo staje się to monotonne i (uczestniczący) się nudzą”. Odwrotnie rodzice i opiekunowie, uważają, postulują, że dane zajęcia mogłyby i powinny trwać dłużej.

Część rodziców, jak i asystentów uważa, że uczestnicy warsztatów są przemęczeni i lepiej organizować zajęcia już w ramach warsztatów. Terapeuci i specjaliści podkreślają, że zajęcia angażujące dla osób niepełnosprawnych intelektualnie nie powinny przekraczać 3-4 godzin dziennie.

Większość informacji w środowiskach związanych z osobami niepełnosprawnymi przekazywana jest „pocztą pantoflową” / komunikacją „szepaną”. Na przykład nie ma jednego portalu kumulującego wiedzę o działaniach, atrakcjach dla niepełnosprawnych,

Kwalifikacje i kompetencje

Ośrodki opieki mają często złą sytuację materialną, a dodatkowo brakuje środków na szkolenia dla kadry. Z drugiej strony krąży nieformalny obieg nabywania wiedzy (popatrywania u znajomych terapeutów czy przez Inter-

net), a sami terapeuci przyznają, że nie zawsze mają czas na podnoszenie kwalifikacji i nie wszystkie kursy oferują interesujący respondentów poziom.

Zainteresowanie pracowników instytucji pomocy społecznej (np. warsztaty terapii zajęciowych) szkoleniami dla kadry i terapeutów (najlepiej nieodpłatnymi).

Grupa pracowników i współpracowników instytucji kulturalnych oraz instytucji zajmujących się niepełnosprawnymi wyrażają zdecydowaną chęć podnoszenia i poszerzania swoich kompetencji zawodowych. Głównymi barierami pozostają finanse i brak czasu.

Najczęstszą formą pozyskiwania nowych kompetencji i umiejętności przez pracowników obu typów instytucji jest samokształcenie i nieformalne kontakty (rzadziej uczestniczenie w konferencjach, kursach i seminariach branżowych).

3. Charakterystyka działania i oferty zajęć oraz spędzania czas wolnego, prowadzonych przez instytucje, organizacje i podmioty.

Oferta kulturalno-edukacyjna

Oferta kulturalno-edukacyjna dla osób niepełnosprawnych intelektualnie dotyczy przede wszystkim dzieci i młodzieży do 18 roku życia. Odzwierciedlając założenia i funkcjonowanie systemu szkolnego w Polsce.

Brakuje ofert działań na rzecz dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną, a większość działań jest krótkotrwała, niesystematyczna i nie zapewnia budowania trwalszych relacji z uczestnikami.

Ośrodki szkolno-wychowawcza, szkoły, także pozostają zamkniętymi strefami, niepodejmującymi długofalowej współpracy, poza doraźnymi ofertami (spektakl, wystawa, animacja), skupiając się na realizowaniu swojego programu.

Brak komunikacji

Braku komunikacji i współpracy z instytucjami i ośrodkami szkolno-wychowawczymi, zarówno ze strony instytucji, ośrodków terapii, jak i kultury..

Brakuje monitorowania sytuacji osób niepełnosprawnych, którzy „znikają” z życia społecznego i publicznego po ukończeniu szkoły podstawowej, specjalnych ośrodków – szkolno-wychowawczych.

Ośrodki szkolno-wychowawcza, szkoły, także pozostają zamkniętymi strefami, niepodejmującymi długofalowej współpracy, poza doraźnymi ofertami (spektakl, wystawa, animacja), skupiając się na realizowaniu swojego programu.

Brak ścisłego współdziałania pomiędzy instytucjami i ośrodkami, terapeutycznymi i kulturalnymi.

Występuje problem dostosowania działalności i organizowanych zajęć, praktycznie na każdym poziomie komunikacji i działania: od zapewnienia pełnej informacji, dostosowania możliwości dojazdu, poruszania się w obiekcie/pomieszczeniach, po prowadzenie zajęć.

Występuje problem komunikacji osób i instytucji biorących udział w tworzeniu oferty zajęć i spędzania czasu wolnego dla osób niepełnosprawnych. Najczęstszym problemem w tym obszarze jest brak komunikacji.

Dostęp do domu kultury nie kończy się na przystosowaniach w obrębie jego budynku. Osoba niepełnosprawna sama lub z opiekunem musi dojechać do instytucji. Warto sprawdzić, czy na najbliższym przystanku autobusowym zatrzymują się autobusy niskopodłogowe i jak wygląda najbliższa okolica.

Terapeuci i asystenci wskazują wyraźną zmianę i różnicę pokoleniową wśród rodziców. Rodzice ze starszego pokolenia są wyraźniej pasywni, nieaktywni i mało skłonni do integrowania, między sobą, jak i swoich podopiecznych.

Niesystematyczne działania

Rodzice i opiekunowie poszukują form zajęć i spędzania czasu przez swoich podopiecznych, które pozwolą „podzielić się” obowiązkiem opieki.

Systematyczne działania dla osób niepełnosprawnych oddziałują zdecydowanie pozytywnie – edukacyjnie i terapeutycznie na osoby niepełnosprawne i ich rodziców/ opiekunów.

Osoby niepełnosprawne z zagranicy, obywatelstwa innego niż polskie - nie biorą udziału, nie są włączane w działalność ośrodków, instytucji, praktycznie pozbawione dostępu do jakiegokolwiek formy zajęć.

Brak zróżnicowania oferty dla osób niepełnosprawnych o różnym stopniu funkcjonowania, zwłaszcza dla niskofunkcjonujących.

Większość zajęć i działań animacyjno-edukacyjnych Warsztaty Terapii Zajęciowej(WTZ) i Środowiskowe Domy Społeczne (ŚDS) organizują we własnym zakresie. Jeśli wyrażają potrzeby, to między innymi dotyczące: przestrzeni lokalowej, czy wyposażenia specjalistycznego, w zakresie których nawiązują współpracę z ośrodkiem kultury, teatrem, inną instytucją.

Percepcja oferty kulturalnej

Do ośrodków kultury rzadko trafiają oferty zajęć dla osób niepełnosprawnych od organizacji, instytucji, ośrodków terapii i rehabilitacji.

Często rekomendowane przez specjalistów i terapeutów są różne formy integracji sensorycznej. Przykład: integracyjna bawialnia - Król Maciuś (Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN).

Percepcja oferty kulturalnej przez rodziców, rodziny i opiekunów, dzieli się na trzy postawy (procent uczestników badań): zaangażowana - 34%, neutralna - 42%, roszczeniowa - 24%.

Zajęcia to także oglądanie telewizji i okazja do aktywizowania i integracji osób niepełnosprawnych, na przykład warsztaty ze znajomości postaci serialowych, czy muzyki. Podobnie, bardzo często jako ciekawa, dobra forma zajęć i aktywizacji osób niepełnosprawnych pojawiają się w odpowiedziach: spacerory oraz zakupy!

Jako najbardziej efektywne i uniwersalne dla osób niepełnosprawnych intelektualnie, powszechnie wyróżniane są zajęcia muzyczne czy taneczne.

Brakuje oferty zajęć wykraczających poza schemat świąteczno-obrzędowy, na przykład często wskazywano brak potańcówek dla niepełnosprawnych w terminach innych, niż bale bożonarodzeniowe i karnawałowe.

Rekomendacje dotyczące potrzeb, preferencji i sposobów spędzania czasu wolnego osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich opiekunów.

Na podstawie przeprowadzonego badania rekomendujemy:

Sieci kontaktów

Podjęcie realnej i systematycznej współpracy ze środowiskiem rodziców i opiekunów osób niepełnosprawnych, w kooperacji z ośrodkami, instytucjami, organizacjami zajmującymi się wsparciem i pomocą osób niepełnosprawnych oraz środowiskiem terapeutów.

Warto zorganizować sieć współpracowników, szczególnie rekrutowanych spośród grupy rodziców i opiekunów osób niepełnosprawnych oraz pracowników, współpracowników instytucji. Ośrodków, organizacji terapii i rehabilitacji osób niepełnosprawnych.

Warto zorganizować sieć wolontariuszy i asystentów społecznych, w pełnej kooperacji i integrowaniu opisywanych grup uczestników badań, depozytariuszy włączania osób niepełnosprawnych: rodziców, opiekunów, pracowników, współpracowników ośrodków kultury oraz instytucji, organizacji terapii i rehabilitacji.

Aktywizacja społeczna i środowiskowa

Tworzenie środowiska włączającego osoby niepełnosprawne. Wspólne zajęcia z osobami pełnosprawnymi, uniwersalne formy integrujące: trening umiejętności społecznych, terapia integracji sensorycznej, rekreacja i sport.

Podjęcie systematycznego oraz systemowego usamodzielniania osób niepełnosprawnych intelektualnie (i innych potrzeb specjalnych). Edukacja, szkolenia, zajęcia rekreacyjne i integracyjne, treningi umiejętności społecznych, uprawianie rekreacji i sportu, muzykoterapia. Wśród różnorodnych pomysłów i form działalności, warto zwrócić uwagę

na formy aktywizujące osoby niepełnosprawne, w powszechnie dostępnych – koncerty, potańcówki, spacer, wycieczki, jak i organizowanych w trybie standardowej pracy ośrodka kultury.

Kształcenie kadr kultury, opieki społecznej, terapeutów

Konieczne jest podnoszenie kompetencji komunikacyjnych i społecznych kadry ośrodków, instytucji i organizacji zajmujących się osobami niepełnosprawnymi – w tym w zakresie edukacji, animacji i uczestniczenia w kulturze.

Konieczne jest podnoszenie kompetencji komunikacyjnych i społecznych kadry ośrodków, instytucji i organizacji zajmujących się edukacją, animacją i uczestnictwem w kulturze, w tym w zakresie wiedzy i umiejętności włączanie osób ze specjalnymi kompetencjami.

Warto wykorzystać zajęcia, programy o różnych profilach przekazywanej wiedzy i umiejętności do kształcenia i szkolenia współpracowników, wolontariuszy, asystentów.

Wsparcie rodziców, rodziny, opiekunów

Potrzeby, możliwości i aspiracje osób niepełnosprawnych intelektualnie są w pełni uzależnione od potrzeb, możliwości i aspiracji ich rodziców, opiekunów i rodzin. Zdecydowane zintensyfikowanie pracy z rodzicami i opiekunami osób niepełnosprawnych, integracyjne oraz kursy wiedzy i umiejętności terapeutycznych.

W ośrodku kultury warto stworzyć grupę wsparcia dla rodziców, rodzin i opiekunów, której współorganizatorem i współzarządzającymi będą uczestnicy.

Potrzeba podnoszenia kompetencji społecznych i komunikacyjnych rodziców, rodzin, opiekunów prawnych osób niepełnosprawnych. Koniecznością jest zorganizowanie wsparcia dla rodziców i opiekunów, szczególnie w zakresie integracji i aktywizacji życiowej!

Wskazania: terapia więzi, treningi umiejętności społecznych, arteterapia.

Warto podjąć współpracę z nieformalnymi grupami wsparcia rodziców osób niepełnosprawnych (zlokalizowano przynajmniej 5 grup w dzielnicy Mokotów w Warszawie).

Konieczne trzeba zindywidualizować ofertę, rozpoznając i dostosowując do uczestniczących sprofilowane – dedykowane zajęcia, dla osoby niepełnosprawnej, jak i jego rodziców i opiekunów.

Oferta rekreacyjna, sportowa, edukacyjna, czy rozrywkowa to także praca terapeutyczna i rehabilitacyjna, obejmująca i niepełnosprawnych i rodziców, opiekunów i otoczenie (bliskie i dalekie).

Współpraca – ludzie, ośrodki i instytucje

Współpraca ze specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi, Warsztatami Terapii Zajęciowej (rodzice), szkoły i stowarzyszenia (rodzice), instytucjami koordynującymi pracę asystentów osób niepełnosprawnych (choć nie wszystkie są w równym stopniu aktywne) oraz system tzw. mieszkań

chronionych. Wszystkie wymienione miejsca są najlepszymi do nawiązania bezpośredniego kontaktu z dorosłym niepełnosprawnym intelektualnie i co ważne - nie zapośredniczonymi przez rodzica.

Warto podjąć współpracę ze szkołami powszechnymi, zarówno dla kontynuowania pracy z osobą niepełnosprawną (absolwentami), jak i dla synergii działania – szkoleń nauczycieli i edukatorów, animatorów kultury, wspólnej działalności kulturalnej i integracyjnej, jak i podtrzymania sieci współpracy środowiska rodziców i lokalnej społeczności.

Nowy system i systematyczność

Zwiększenie bezpośredniego uczestnictwa dorosłych osobach niepełnosprawnych, które zakończyły już naukę i nie są uczestnikami zajęć w warsztatach lub domach pomocy ani członkami organizacji zrzeszających osoby niepełnosprawne, takich jak:

(najliczniejsze) Polski Związek Niewidomych, Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną (PSONI) czy Polski Związek Głuchych, (innowacyjne i dynamiczne) Fundacja Kultura Bez Barrier, Integracja, (specjalistyczne) Polskie Towarzystwo Zespołu Aspergera.

Samopomoc – wśród osób niepełnosprawnych i ich rodzin funkcjonuje nieformalny obieg informacji o ofercie działań na rzecz osób niepełnosprawnych. Nieformalne spotkania, grupy na Facebooku, fora internetowe, grupy rodziców uczniów szkół, podopiecznych ośrodków czy uczestników zajęć w poradniach. Do tych wszystkich grup warto docierać zbierając systematycznie kontakty.

Jest kilkanaście sprawdzonych form usług społecznych, animacyjnych, terapeutycznych, edukacyjnych, które są możliwe do przeprowadzenia przez instytucje i ośrodki ze stabilną strukturą i zarządzaniem. Zapewnienie systematycznego, długofalowego, przewidywalnego działania.

Komunikacja bezpośrednia

Dostosowanie i udostępnienie oferty, działalności i zajęć to przede wszystkim ludzie, ich umiejętności komunikacyjne, edukacyjne i animacyjne. Dalej to otoczenie miejsca, przestrzeń „duża” i „mała”, urządzenia i przedmioty, specjalne dostosowania (miedzy innymi: audiodeskrypcja, tyflografika, opis dla niesłyszących, itp., urządzenia, aplikacje cyfrowe).

Ośrodek, instytucja kultury powinna zadbać o jak najlepszy, kompletny i dostosowany dla osób niepełnosprawnych opis własnej oferty, swojego dostosowania dla osób ze specjalnymi potrzebami, wraz z uwzględnieniem możliwości dojazdu, pobytu i poruszania się wewnątrz budynku.

Na stronie internetowej powinna być wyraźna informacja o tym, że instytucja jest dostępna dla osób niepełnosprawnych.

Zajęcia, gdzie nie ma dowozu lub ludzie muszą dojechać komunikacją miejską, lepiej organizować na wiosnę i wczesnym latem.

Przygotowanie osoby, zespołu, który zajęłby się koordynowaniem pracy z osobami niepełnosprawnymi i ich opiekunami (rodzicami, rodzinami), w ramach danej jednostki, ośrodka. Na przykład wzorem koordynatorów ds. niepełnosprawnych w uczelniach.

Warto systematycznie rozpoznawać i monitorować sytuację osób niepełnosprawnych i ich potrzeb, tych w najbliższym otoczeniu, jak i ogólną w Polsce. Wystarczy zacząć od kontaktu z opiekunami, rodzicami, najbliższym położonym ośrodkiem.

Warto stworzyć sieć kontaktów między organizacjami, ośrodkami, instytucjami i nieformalnymi grupami, zajmującymi się działalnością na rzecz osób niepełnosprawnych.

Warto delegować przygotowane osoby do współpracy z ogólnopolskimi, regionalnymi i lokalnymi sieciami organizacji pozarządowych, sąsiedzkich, jak i współpracy z samorządami.

Propozycje rekomendacji do przyszłych badań

Na podstawie przeprowadzonego badania sugerujemy realizację badań w następujących obszarach:

Porównanie, w jaki sposób działają instytucje i ośrodki kultury w innych miastach i jednostkach administracyjnych, w kontekście oferty dla osób ze specjalnymi potrzebami.

Systemowe porównanie rozwiązań prowadzonych przez NGO a instytucje publiczne.

Usystematyzowane porównanie efektywności oferty dla osób niepełnosprawnych intelektualnie, realizowanej w obszarze edukacji i animacji kulturalnej.

Zebranie informacji o mieszkańcach niepełnosprawnych w sąsiedztwie bliższym i dalszym. Regularna diagnoza sytuacji osób niepełnosprawnych, poszerzana o kolejne, potencjalne grupy zainteresowanych (imigranci i przyjezdni).

Rozszerzenie badania o innych interesariuszy, ośrodki pomocy społecznej, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze, szkoły integracyjne, jak i osoby niepełnosprawne (ze specjalnymi potrzebami: niewidzący, niesłyszący, niepełnosprawni ruchowo).

Wyniki z badań

1. W zakresie pojęcia, praktykowania i organizowania czasu przez uczestników badań, wraz z definiowaniem pojęć: zajęcia i czas wolny.

Pojęcie zajęć i czasu wolnego. Organizowanie planu dnia

Czas wolny

„Nie dostają wielu ofert od np. muzeów. jak chcą iść do muszą sami się zakręcić wokół tego. Czasem terapeuta na coś trafi w Internecie np. <http://www.scek.pl/dla-szkol/grupa-aktywnosci-tworczej>. Problem jest taki, że można sobie wypisać adresy 40 instytucji i sprawdzać je na bieżąco (bo nie ma jednego miejsca zbierającego wszystko), ale trzeba o tym pamiętać i mieć czas. Poza tym bywa tak, że kierownik danej placówki nie przekazuje info pracownikom dalej. Dobrze mieć bazę adresową nie tylko do instytucji, ale także do terapeutów.” – cytat z notatki.

„M. jest aktorem teatru, w którym występują osoby z zespołem Downa. Brał udział w wielu spektaklach, w niektórych sztukach grał główne role. Był nagradzany w konkursach fotograficznych, miał wystawę malarską, chodził na warsztaty taneczne. Ostatnio zaangażował się w unijny program, który przygotowuje osoby niepełnosprawne do samodzielnej pracy. Dzięki udziałowi w tym projekcie M. prowadził już zajęcia gimnastyczne dla seniorów.

Wcześniej pracował w restauracji McDonald's. Jeździł tam dwa lub trzy dni w tygodniu. Miał swojego opiekuna i przez cztery godziny dziennie sprzątał i mył tace. Bardzo go to angażowało, ale wracał do domu wyczerpany. Potwornie go bolały nogi. Możliwości fizyczne osób z zespołem Downa nie pozwalają na uciążliwe zajęcia.

Praca w teatrze to dla niego spełnienie marzeń. Zajmuje mu około półtorej godziny plus dojazd. M. nie robi tego dla pieniędzy, ale bardzo cieszy się, że będzie teraz miał swoje własne środki. Zaplanował już, że za najbliższą pensję kupi sobie najnowszą część „Harry'ego Pottera”. Poprzednie czytał już po kilka razy. Mógłby oczywiście dostać książkę ode mnie, ale jemu bardzo zależy, żeby kupić ją za pieniądze, które sam zarobi.” – rodzic osoby niepełnosprawnej.

„Czasem korzystają z oferty domów kultury np. Służewskiego Domu Kultury (cykl koncertów). Ważne jest dla nich by móc wpisać zajęcia w plan roczny swojej placówki np. zajęcia związane z porami roku, świętami.” – cytat z notatki o przedszkolu integracyjnym.

„Korzystają często z oferty mokatowskich domów kultury, szczególnie MDK, który jest niedaleko nich. Niczego im w ofercie DK nie brakuje.” – cytat z notatki o przedszkolu specjalnym.

„Najpierw długo prowadziliśmy z naszymi podopiecznymi warsztaty teatralne. Uczyliśmy ich sztuki aktorskiej, wyrażania siebie. W efekcie udało się wyselekcjonować grupę, która „czuje bluesa” i mimo niepełnosprawności intelektualnej może nauczyć osoby pełnosprawne konkretnych technik teatralnych.”
„Dodatkowo to formuła pracy pozwalająca na przedstawienie akcentów: to niepełnosprawni (na dodatek intelektualnie) uczą pełnosprawnych. Praktyczna integracja w innowacyjnym wydaniu.”

„Przedszkole i Adaś ma teraz kolegów w przedszkolu. Na tyle na ile można. W naszej rodzinie bliskiej jest też kuzynostwo, które lubi się z nim bawić, w tym jego równoliatek. Razem oglądają bajki, grają, bawią się z kotami. Dzieci z zespołem spoglądają na świat inaczej, są bardzo ufne i chętne do zabawy niemalże ze wszystkimi. Dzieci na placu zabaw czasami reagują różnie, jedne się przyglądają, inne chcą się bawić. Sądzę, że gdy Adaś będzie potrafił się lepiej komunikować, może uda mu się nawiązać jakieś przyjaźnie. Co do odrzucenia. Ma kochającą rodzinę, kolegów z przedszkola, innych dorosłych, nie każdy go odrzuca tylko Ci, którzy nie rozumieją jego inności. Nie winię innych 8 latków, ale ich rodziców, którzy widzieli takie zachowanie swoich dzieci i nie widzieli w tym nic złego.” – rodzeństwo dziecka niepełnosprawnego.

„Do 34 roku życia tzw. szkoła dla osób niepełnosprawnych. W praktyce szkołę skończyła wcześniej a później to był chyba warsztat w tym samym miejscu, ale nazywany w domu „szkoła”. Telewizja owszem, ale nie jest to główna pasja, kiedyś namiętnie śledziła MTV i tańczyła, teraz trochę się wycisza. Uwielbiała i uwielbia rysować, chodzić na spacerów no i ma obowiązki w domu np. sprzątanie.” – rodzina osoby niepełnosprawnej umysłowo.

„Zajęcia to aktywny udział odbiorców w proponowanej czynności.”

Koordinacja działań i aktywności

„Często osoby niepełnosprawne wolą pójść do sklepu kupić sobie bluzkę czy załatwić coś w urzędzie z asystentem niż iść do instytucji kulturalnej, ale oczywiście Ośrodek zachęca np. na noc muzeów, bo już nie chodzi o to, że coś się zobaczy, ale chodzi o uczestniczenie w życiu miasta.” – asystent osoby niepełnosprawnej.

„Dużo osób niepełnosprawnych ogląda telenowele i bywa, że chce przez to mieć dzieci i rodzinę, takie funkcje wzorcotwórcze.” – terapeuta.

„Czas wolny niezwiązany z zajęciami z terapeutami. Mieć czas wolny to mieć wybór. W ośrodku też są dawane alternatywy np. wybierz sobie coś z 3 propozycji” – cytata z notatki.
„No, ale to są nawyki rodziców, bo ktoś może powiedzieć: Ale, po co na spacer? Szkoda czasu”. – terapeuta.

„Według terapeuty oglądanie telewizji, zainteresowania aktorami też są fajne i jest to pewien rozwój: znać imiona serialowych postaci, kojarzyć piosenki, wiedzieć, co się wydarzyło w 140 odcinku. Jak mówi: Zdarza się, że my też wykorzystujemy ten potencjał organizując turniej wiedzy filmowej czy piosenek znanych z seriali” – cytata z notatki.

„Dużo zależy czy rodzina jest poukładana, czy ma krewnych, czy korzysta z asystentów.” – koordynator asystentów osób niepełnosprawnych.

„Definicje czasu wolnego według terapeutów:

- czas wolny to odpoczynek,
- czas wolny to czas dla siebie i na swoje przyjemności,
- czas wolny to gospodarowanie czasem w sposób przemyślany, wykorzystanie go na odpoczynek i rozwijanie zainteresowań,
- czas wolny to czas dla siebie, bez obowiązków, chwila dla realizacji siebie, marzeń.” – cytata z notatki.

„W czerwcu skończyłam szkołę. Moje koleżanki dostały się na warsztaty terapii zajęciowej, ale dla mnie na razie nie ma miejsca. Muszę czekać w kolejce. Ale i tak wolę chodzić do pracy niż na warsztaty. W domu z mamą też lubię posiedzieć. Pooglądać telewizję, rozmawiać, wyjść na spacer albo do sklepu. Mam trzech starszych braci. Jednemu z nich niedawno urodziła się córeczka. Bardzo lubię bawić się z moją bratanicą. Ona też mnie lubi” – cytata z artykułu, osoba niepełnosprawna umysłowo.

„Osoby pod opieką, ubezwłasnowolnione, czas wolny mają zgodnie z harmonogramem dnia opiekunów i/ lub ośrodka; rodzice osób niepełnosprawnych często bezrobotni, pracuje jedno, więc zajęcia i udział w zajęciach jest tym, co oddziela czas wolny od zajęć.”

„Czas bez nauki i pracy.”

„Czas wolny to czas u osób niewymagających całodobowej opieki.”

„Gdy wraca ze szkoły uwielbia spacerować, to mały maratończyk. 5 kilometrów robi na luzaku. Gra w piłkę, uwielbia się ganiać, biegać po placach zabaw, woli być na świeżym powietrzu niż w domu. Jednak, jeżeli musi być w domu, to wtedy rysuje, wycina, maluje, gra w gry komputerowe, asystuje w tym, co robią domownicy (gotowanie, sprzątanie). Ale wydaje mi się, że taką jego pasją jest taniec. Ma swoje ulubione muzyczki i uwielbia tańczyć, naśladując postacie z teledysków, oczywiście musi mieć wtedy publikę, (czyli moją rodzinę). Co do skupienia. Zależy, co robi, ale raczej, niestety, nudzi się szybko. Niektóre czynności przestaje robić po 15 minutach, potrzebuje zmiany i nowych bodźców, ale np. granie, oglądanie bajki czy taniec potrafi to robić przez 2-3 godziny. Choć jest jedna rzecz, której nie potrafimy rozgryźć, a on skupia się na tym bardzo długo. Uwielbia obracać w dłoniach okrągłe przedmioty, piłki, jabłka, pomarańcze, siedzi na fotelu i obraca i patrzy. Nie wiem, co go fascynuje, ale na tym skupia się długo. A. potrafi też zająć się sobą w domu. Na zewnątrz to jeszcze nie do końca możliwe, ale w domu już potrafi sam znaleźć sobie zajęcie.” - rodzina niepełnosprawnego umysłowo dziecka.

„Wizyty u rodziny, znajomych, spacer, rysowanie.” - o czasie wolnym, rodzina osoby niepełnosprawnej umysłowo.

„Czas poza terapią, nauką, obowiązkami domowymi.”

„Wolnym czasie oglądam telewizję, robię zakupy z tatą, wychodzę na spacer, sprzątam i słucham muzyki.” - dorosła osoba niepełnosprawna intelektualnie.

„Mama czyta mi książki, oglądam seriale, chodzimy z mamą na spacer, sprzątam.” - dorosła osoba niepełnosprawna intelektualnie.

„Lubię oglądać filmy, mam dużo płyt z nimi. Lubię też chodzić na spacer z rodzicami, układanki, muzykę i zakupy.” – dorosła osoba niepełnosprawna intelektualnie.

Co dorośli uczestnicy warsztatów terapii zajęciowych robią w wakacje? Spędzają czas z rodziną (rodzicami, rodzeństwem i ich partnerami), odwiedzają instytucje kulturalno-edukacyjne: ZOO, kino. Spacerują obserwując przyrodę (np. w parkach) albo zwiedzając miasto. Mający małych siostrzeńców lub bratanków spędzają czas z nimi: „Jeździłem na koniach z bratanicą”. Towarzyszą aktywnościom swoich rodziców. Niektórzy wyjeżdżają na kolonie i obozy, podczas których organizowane są dyskoteki, karaoke, ogniska, warsztaty twórcze, zawody sportowe.

Organizowanie (własny czas, własne zajęcia)

„Często ośrodek animuje potrzeby klientów. Osoba niepełnosprawna mówi... A może gdzieś bym wyszła... I ośrodek pokazuje gdzie można.” – cytata z notatki o ośrodku wysyłającym asystentów osób niepełnosprawnych.

„Trzeba pamiętać, że kluczowi są terapeuci i ich chęci w ośrodku. Jak oni będą leniwymi bułami i nie będzie im się chciało, to ośrodek stanie” – terapeuta.

„Wolimy wychodzić na ewentualne zajęcia po śniadaniu i wracać na obiad. Zostaje więc przedpołudnie.” – przedszkole integracyjne.

„Zaplanowanie racjonalnego, maksymalnego wykorzystania czasu”.

„Ważna jest regularność.”

„Kluczowe aktywności np. wyjścia organizują jej rodzice. W domu, jeżeli nie sprząta albo nie musi zrobić kanapek lub herbaty, ma dowolność. Najczęściej rysuje albo krząta się doglądając pracy innych lub zaczepiając psa.” – rodzina dorosłej osoby niepełnosprawnej umysłowo.

„Znalezienie oferty, która zapewni wypełnienie tego czasu wolnego jakąś aktywnością.”

Czas wolny a zajęcia

„Czas wolny to kategoria pojęciowa nieznaną w społeczeństwach tradycyjnych”, wynaleziona w epoce rozwoju przemysłu, gdy przymus pracy i realizacji zobowiązań, został oddzielony od momentów przeznaczonych dla jednostki na rekreację (łac. recreo – odnowić, ożywić), aby skutecznie zregenerować swoje siły. Ludzi zachęca się do rozsądnego dbania o swoje siły i szukania balansu pomiędzy nakazami, a wolnym wyborem.” – cytata z notatki.

„Czy osoby z ograniczoną samodzielnością i zdolnością decydowania o sobie mogą mieć zatem czas wolny? Pytanie dotyczy m.in. osób z niepełnosprawnością intelektualną, których wiele aktywności, które dla człowieka bez niepełnosprawności uważane byłyby jedynie za rekreację, zyskują aspekt rewalidacji, czyli działań mających przywrócić sprawność.” – cytata z notatki.

„Osoby niepełnosprawne intelektualnie przedstawiane są jako te, którym czas wolny musi być zagospodarowany.” – cytata z notatki.

„Czy chodzimy z dzieckiem do instytucji kultury? Jasne. Ostatnio byliśmy na wernisażu artysty, który sam ma syna niepełnosprawnego, tak więc sami swoi.” – rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„Syn uwielbia muzykę i sport. Wprawdzie tam gdzie chodzi jest taka niby przystosowana sala sportowa, ale to jednak nie jest to. Więc syn chodzi do takiego klubu absolwenta, który powstał przy jego dawnej szkole i tam ma godzinne zajęcia z WF-u, ale też psychologa i muzykoterapię.” – rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„Jeżeli chodzi o muzykę to wielu tych niepełnosprawnych naprawdę ma dobre ucho i oni mają takie głowy, że dają radę. Mało by było takich, co nie i te zajęcia na Łowickiej są bardzo dobre.” – rodzic.

„Nasze dziecko chętnie chodziło w tamtym roku na zajęcia komputerowe do ośrodka na Woronicza [przyp. projekt e-pracowni dla niepełnosprawnych w Mokotowskim Centrum Integracji Mieszkańców]. No, to nie jest dom kultury, ale jakiś dom środowiskowy na Warszawę-Mokotów. Szkoda, w tym roku chyba jakiś problem wystąpił, bo zaprzestano.” – rodzic.

„Syn wyjeżdża na wakacje na takie wyjazdy dla osób niepełnosprawnych z Orionistami, to kościół, i tam poznaje ludzi, wolontariuszy, zaprzyjaźnia się i nieraz dzwonią i mówią, że chcieliby z synem iść na spacer. Nie jest to jednak często, ale syn utrzymuje z nimi kontakty telefoniczne, bo ma swój telefon.” – rodzic.

Organizowanie dnia według rodziców i opiekunów

„Żeby w jednej sali były zajęcia dla dzieci, a w drugiej dla rodziców? Bardzo dobry pomysł, ale wszystko zależy teraz od dysponowania czasem. My akurat jesteśmy jeszcze zajęci zawodowo, i że tak powiem, w pewnych godzinach jesteśmy w pracy i jak już to musiałyby to być po południu. Ale wydaje mi się, że mogłaby to być dobra odskocznia dla rodzica, że mogą tam sobie poświęcić czas na coś innego, a z drugiej strony jest to integracja dla osób niepełnosprawnych.” – rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„Syn nie korzysta z zajęć w domach kultury, choć ja sama tak. Za to od 19 lat chodzi do Fundacji Krzewienia Kultury Artystycznej Osób Niepełnosprawnych i występuje tam w integracyjnym zespole pieśni i tańca. Nie szukam dodatkowych zajęć dla syna. On ma czas zajęty już w warsztacie. Poza tym próby, warsztaty muzyczne i wyjazdy z zespołem. Także on ma tyle tych zajęć, że jak już to tylko coś dodatkowego w czasie zajęć w warsztacie.” – rodzic.

„Najlepiej, aby taki dom kultury angażował się w warsztaty terapii zajęciowej, bo oni są zgrupowani i idą całym warsztatem, a nie żeby rodzice dowozili. Mój syn to w ogóle jest przemęczony, syn koleżanki nie jest, za to ona jest wykończona jego zajęciami.” – rodzic.

Organizowanie dnia według terapeutów / otoczenia

Przykładowe plany dnia ośrodków:

1. 8:00-9:00 przychodzą uczestnicy. To jest czas picia kawy herbaty i porannego śniadania.

Do godziny 9:00 wszyscy zbierają się. O 9:00 jest spotkanie na sali gimnastycznej, a po gimnastyce spotkanie społeczności, w czasie którego przypomniany jest program danego dnia, zasady. Jeżeli jest to akurat poniedziałek to omawiane są wydarzenia w bieżącym tygodniu, wizyty ewentualnych gości. Zajmuje to ok. pół godziny i po takim spotkaniu wszyscy rozchodzą się do swoich pracowni. Pierwsza grupa jest w pracowni szycia, druga w pracowni plastycznej, trzecia ceramicznej, a czwarta w pracowni stolarskiej. Jest jeszcze pracownia komputerowa, z której terapeuta zaprasza uczestników z tych czterech grup. Wybiera na podstawie sprawności i umiejętności komputerowych. Praca trwa do 12:30. O tej godzinie uczestnicy przechodzą na salę gimnastyczną lub telewizyjną i jest to czas przygotowania posiłku. Od 13:00 do 14:00 jest obiad. Każdego dnia jest dyżur kuchenny, w którym bierze udział terapeuta wraz z wyznaczonymi osobami i sprzątają, a pozostała część społeczności w tym czasie zajmuje się zajęciami popołudniowymi, które trwają do 15:00. Od 15:00 do 16:00 uczestnicy są odbierani przez swoich opiekunów.

2. Od 8:30 do 10:45 trwają zajęcia w poszczególnych pracowniach. Później 15. minutowa przerwa śniadaniowa. Następnie do 12:30 dalsza praca. Obiad i podopieczni przychodzą do swoich grup stałych. Od 14:00 trwa powolna zbiórka do pierwszego autobusu zabierającego uczestników do domu.

„Karolina. 39 lat. Jej matka 65, ojciec 62. Ma zespół Downa. Jest dobrze zrewalidowana. Ciotka nigdy jej nie wyręczała. Umie zrobić kanapki, przygotowuje świetną herbatkę z cytrynką w dzbanku. Mniej więcej do 33 roku życia uczęszczała na zajęcia do ośrodka. Główne informacje, które stamtąd do nas docierały (czyli do dalszych kręgów rodziny) to kolejne bale, dyskoteki i narzeczeni. Po domu zawsze chodzi z teczką, w której ma swoje prace plastyczne. Uwielbia rysować postacie ludzkie (najczęściej narzeczonych), których potem całuje i przytula się do nich. Nie pogardzi oglądaniem telewizji (ale

woli rysować) no i polowaniem na jedzenie. Niestety trudno ją w tym zakresie upilnować, a ma skłonność do tycia. Codziennie obowiązkowo spacer z ciotką lub wujkiem. Jeździ do centrum Warszawy do rodziny. Farbuje włosy. Ostatnio jakby temat narzeczonych przycichł. Może to smutek po śmierci koleżanki, na której pogrzebie była. A może starość (osoby z zespołem downa starzeją się szybciej)?” – rodzina osoby niepełnosprawnej.

2. Określenia potrzeb, oczekiwań, preferencji, sposobów organizowania zajęć i czasu wolnego osób niepełnosprawnych intelektualnie i ich opiekunów.

Czego brakuje, czyli o potrzebach

„Brakuje szkoleń dla kadry. jeśli dyrektor placówki nie potrafi kreatywnie zdobywać kasy na szkolenia np. z projektów, to ciężar spada na instruktorów, a oni mają raczej niskie pensje. Przez to bywa, że szkolenia odbywają się w trybie nieformalnej samopomocy np. kumpel z innego warsztatu robi zajęcia batiku i idzie się pouczyć trochę od niego. Często dzielą się swoimi wytworami - to jest nieformalny obieg pomocy edukacyjnych. Czasem jednak dyrektor ma 5 tys. na szkolenia, ale pracownicy nie chcą. Musi być zgoda też instruktora.” – cytata z notatki.

„Przydałoby się szkolenie z technik mediacyjnych i podniesienia swoich wartości (nie do końca same np. z ceramiki).” – cytata z notatki.

„Brakuje wyszkolonych specjalistów, problem edukacji integracyjnej, włączenia, spowodowany rozpadem systemu, dzieci ze sprzężonymi problemami, niepełnosprawnością intelektualną trafiają do ośrodków - SOSW, które są nieprzygotowane do rehabilitacji takich przypadków.”

„Rodzice pozostawieni sami sobie, dokształcanie na poziomie profesjonalnym, praca z rodzicami, praca z opiekunami i terapeutami, kształcenie.”

„Zlikwidować wielki strach przed ludźmi, którzy jawią się jako inni”
„W praktyce integracja osób niepełnosprawnych, zwłaszcza niepełnosprawnych intelektualnie jest niezwykle trudna. Wysiłki wielu osób w organizację tzw. imprez integracyjnych, otwartych dla wszystkich chętnych, często kończą się spotkaniami osób niepełnosprawnych z ich rodzinami i opiekunami. W efekcie kręcimy się jak w jakimś zaklętym kole: niepełnosprawni, ich rodzice i ewentualnie garstka przyjaciół i wolontariuszy.”

„Ruchowo jest całkiem sprawna, jest samodzielna, niewyraźnie mówi i jest bardzo ufna, co w dzieciństwie nie kończyło się za dobrze” – rodzina osoby niepełnosprawnej umysłowo.

„Uspołeczniania, nabierania kompetencji społecznych, potrzeba przełamywania barier, nabywania odwagi w podejmowaniu działań”.

Oczekiwania

„Rodzice dzieci niepełnosprawnych, którzy mają już ok. 60 lat, żyją starym systemem. Dlatego mogą być mniej chętni do wzięcia udziału w grupie wsparcia, ale bardzo ważne jest, żeby pokazać im, że można inaczej. Że można te dzieci „odpępowić”. O co chodzi ze starym systemem? Te osoby nie miały takiego wsparcia jak jest teraz, nie było możliwości jak są teraz, że jest szkoła, jest warsztat, że osoby niepełnosprawne są widziane na ulicy, były zamykane. Może nie tyle wstydzi się, co często uważali, że trafiła im się tragedia, a los pokarał taką osobą. I one żyją w takim schemacie, że to jest jakieś „nieszczęście”. Im bardziej dzieci są samodzielne, tym po śmierci rodziców nie muszą iść do DPSu tylko mogą zostać z opiekunkami.” – asystent osoby niepełnosprawnej.

„To dom kultury proponuje zajęcia, w końcu to należy do obowiązków jego pracowników.” – przedszkole specjalne.

„Edukacja, powoływanie różnych form opieki i samopomocowych działań kompetentność prowadzących wykłady i szkolenia”.

„Przygotowanie różnych ludzi do prowadzenia zajęć z osobami niepełnosprawnymi, usamodzielnianie niepełnosprawnych.”

„My, zdrowi, albo raczej „my, kompletni” zastanawiamy się, jak wygląda codzienność takiej osoby na wózku. Ten festiwal daje mi poczucie, by nie zadzierać nosa, żeby doceniać zdrowie, żeby dawać każdej jednostce szansę, by mogła się rozwijać, by stworzyć taki system polityczny i społeczny, żeby ci, którzy mają przerąbane, na starcie nie byli marginalizowani. Przyszłość powinna należeć do takich rozwiązań, które by ułatwiły życie wszystkim. Indywidualne kontakty osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi nie zawsze są wzorem kontaktów międzyludzkich. Często są one nacechowane niechęcią, obawą, poczuciem wyższości, a nawet wstrętem, ze strony osób niemających w swym otoczeniu osób niepełnosprawnych.”

„Bycia w małej, sprawdzonej grupce osób, wcześniej poznanych. Potrzeba sytuacji przewidywalnych, nad którymi osoba ze spektrum autyzmu jest w stanie zapanować. Potrzeba określenia, co będzie się działo podczas spotkania, nakreślenia planu, harmonogramu”

Preferencje

„Starszym rodzicom często się nie chce zaprowadzać i przyprowadzać dzieci na zajęcia (pole do współpracy z asystentami). Żeby ich wyciągnąć trzeba zaproponować coś ekstra” - cytata z notatki.

„Tworzenie miejsc „włączających”, podnoszenie kompetencji edukatorów, nauczycieli, zachowanie ośrodków specjalistycznych i oferty specjalistycznej dla osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi”.

„Prowadzący szkolenia - ludzie dojrzały”.

„Włączanie osób niepełnosprawnych w życie codzienne”.

„Nie wierzę w jednolitość, w to, że wszyscy mają metr osiemdziesiąt, są zdrowi, a ich najważniejszym zajęciem jest zakupoholizm. Dlatego zamiast „zmieniać społeczeństwo”, postanowiliśmy zmienić tor działania: chcemy zmieniać osoby niepełnosprawne intelektualnie. Dla nas niezwykle ważnym jest, by wpoić w nie poczucie własnej wartości, pewności siebie w stosunkach z innymi osobami oraz dawaniu sobie rady z negatywnymi reakcjami tych osób.”

„Rysunek, kiedyś jak była młodsza taniec (teraz już jest mniej chętna do aktywności fizycznej), potencjalni narzeczeni (ale to też jeszcze kilka lat temu było bardziej na tapecie. Teraz jakby się wycisza i woli np. jeść)” - rodzina osoby niepełnosprawnej umysłowo.

Sposoby realizacji potrzeb i oczekiwań

"Najczęściej osoby niepełnosprawne zamawiają asystenta po to, żeby w ogóle wyjść z domu: do sklepu, na kawę, na basen, do sejmu, na lotnisko, ale jest też chłopak, który co miesiąc jeździ na plan filmowy z asystentem." – koordynator asystentów osób niepełnosprawnych.

„Bale karnawałowe, turnieje sportowe gdzie jest więcej ośrodków są okazją dla instruktorów do wymiany doświadczeń” – cytata z notatki.

„Przykładowe wyjścia z klientami: na wystawie Rodina w Królikarni, nad Wisłą (spacer), Ogród Saski (spacer)” – cytata z notatki o asystentach.

Edukacja, wykłady, szkolenia opiekunów, terapeutów, rodziców, rodzin!!

„Celem naszych działań było umożliwienie osobom z niepełnosprawnością intelektualną wejścia w rolę instruktorów teatralnych pracujących z dziećmi, młodzieżą i osobami dorosłymi.”

„Jasne nakreślanie planu działania. tworzenie małych grup z osób, które się znają.”

3. Charakterystyka działania i oferty zajęć oraz spędzania czasu wolnego, prowadzonych przez instytucje, organizacje i podmioty.

Jaki byłby optymalny model organizacji czasu i zajęć?

„Do 30 minut. Małe dzieci bardzo szybko tracą koncentrację.”

„Zależy od rodzica/ opiekuna, zajęcia, które pozwalają jak najdłużej „podzielić się” czasem opieki nad osobą niepełnosprawną”.

„Nie więcej niż 5 godzin na grupę (osobę)”.

„Dostosowany do opiekunów i indywidualnych możliwości osoby niepełnosprawnej”.

„Bywa, że szybko się nudzi. Nawet jak rysuje, to lubi chodzić z teczką i rysować w ciągu godziny w kilku różnych miejscach. Kiedyś uwielbiała bale.”

„Chodzi jaki czas byłby najlepszy? to zależy od grupy, ale raczej nie więcej niż 1,5 godziny. Dużo przerw, to zapewnia komfort. Model zajęć - łatwy i taki, podczas których nabywają społecznych kompetencji.”

Zajęcia: Co jest dobre i korzystne?

„Zajęcia taneczne, dyskoteki, zabawy np. 2 razy w miesiącu, także poza sezonem karnawałowym. Niepełnosprawni zwłaszcza intelektualnie uwielbiają takie wieczorki. Organizacja tego jest podobno banalnie tania.” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Fajne są zajęcia a la życie w rodzinie” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Często instytucje kultury są już dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, ale bywa, żeby skorzystać z tych udogodnień, trzeba zrobić zamieszanie - poprosić o włączenie windy itp. Część z osób niepełnosprawnych może być tym skrupowana i rezygnować z zajęć.” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Sala z zabawkami jest super. mogłaby działać i dla zdrowych i chorych, a obok można by pracować z dorosłymi. No i gdyby zajęcia się nie spodobały, mógłby być kąt do pracy dla np. markotnej dwójki” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Pierwsza informacja, na którą zwracają uwagę na stronie internetowej, to czy jest dostosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Asystent osoby niepełnosprawnej powinien wszędzie wejść za darmo” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Ważne, żeby był mały poczęstunek na imprezach i spotkaniach.” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Wieczorki taneczne. Niepełnosprawni nie mają gdzie się bawić. Poza szkołą specjalną czy WtZ.”

„W warszawskich instytucjach kultury, jak już coś jest dla niepełnosprawnych, to są to zajęcia plastyczne, ewentualnie teatralne. To nie jest samo w sobie niekorzystne, ale przeważa ten typ. Podobno bardzo sprawdza się zwłaszcza z osobami z zespołem Downa.” - opinia asystenta, cytat z notatki.

„Dawanie podziękowań także terapeutom (wyróżnianie ich)” - terapeuta.

„Samopomocowe aktywności, edukacja i szkolenia dla nauczycieli, opiekunów, rodziców, administracji.”

„Ubarwianie wykładów - zajęć prezentacjami, filmami etc., zajęcia włączające, szkolenia dla rodziców, usamodzielnianie osób niepełnosprawnych.”

„Pragniemy udowodnić, że niepełnosprawność nie przekreśla życia, że umiejętności osób niepełnosprawnych intelektualnie mogą być „przydatne” społecznie, że osoby te mogą swoją wiedzą, umiejętnościami, swoją pasją i nietuzinkowością, łamać stereotypy społeczne na ich temat. I że integracja osób niepełnosprawnych intelektualnie może polegać także, nie tylko na biernym czerpaniu postaw, umiejętności od pełnosprawnych, ale także na pokazaniu osobom sprawnym: inności - często stygmatyzowanej społecznie - w sposób ciekawy i atrakcyjny.”

„Zapewnienie opieki, wielu wspierających nauczycieli, „luz” na zajęciach, które nie są nastawione na efekt.”

„Przekazywanie wiedzy instytucjom kultury o możliwych zachowaniach i potrzebach uczestników przez szkoły i ośrodki. Bywa, że opiekunowie nie chcą udzielać szczegółowych informacji lub zatajają faktyczny poziom funkcjonowania z obawy przed nieprzyjęciem na zajęcia. Bywa też tak, że instytucje informują tylko o stanie z orzeczenia, co nie zawsze jest wystarczającą informacją dla edukatora. Rozwiązaniem może być formularz zapisu na zajęcia wypracowany np. z WTZ oraz kontakt edukatora z instytucją np. telefoniczny.” – cytata z notatki.

Zajęcia: Co jest niedobre i niekorzystne?

„Lepienia nie potrzeba już więcej, bo wszędzie są warsztaty plastyczne, szycie, malowanie...” – asystent, cytata z notatki.

„Trzeba uważać na całą trasę np. może się okazać, że przystanek pod domem kultury nie ma w swojej ofercie autobusów niskopodłogowych albo jeżdżą tam raz na 2 godziny.” – asystent, cytata z notatki.

„Przydałyby się zajęcia ruchowe.” – asystent, cytata z notatki.

„Jak nie ma busa, to trzeba pamiętać, że czasem taki ośrodek musi przesiadać się nawet 3 razy komunikacją miejską, a to zniechęca.” – asystent, cytata z notatki.

„Trzeba uważać z oferowaniem WTZ-om udziału w projektach w okresie kiermaszów świątecznych - może być wtedy mniej czasu. Gorący czas to też początek września.” – asystent, cytata z notatki.

„Zbyt wysoka cena. 300 zł dla całego przedszkola za przyjazd teatru to dla nich już kwota prawie zaporowa. W każdej grupie mają 5 dzieci niepełnosprawnych (w tym ruchowo). Bardzo ważny jest dojazd komunikacją miejską. Jeżeli będzie utrudniony to będą mieli obiekcje, by skorzystać z oferty.” – cytata z notatki.

„Pozorna integracja, administracyjna, w ślad za którą nie idą środki i szkolenia, wielogodzinny wykład niekompetentnej, robiącej to dla pieniędzy osoby.”

„Brak szkoleń, działań włączających, rodzice roszczeniowi, zamknięci, ośrodki nie mają oferty dla poszerzonej grupy obiorców - niepełnosprawnych, rodzin, rodziców.”

„Ten proces ma też drugą stronę medalu. To my, jako instruktorki dla naszej grupy, także musiałyśmy uwierzyć w siebie, a bardziej w naszych podopiecznych - że potrafią i podołają. Na początku procesu, gdy nasi podopieczni wcielali się w rolę instruktorów teatralnych, za bardzo przejmowałyśmy się tym, jak odbierają warsztaty prowadzone przez naszych podopiecznych jego uczestnicy.”

„Często rodziny z Zespołem traktuje się jakby nie były normalne. Co do wyjść I tak i nie. Z A. nie pójdę do kina, boi się. Nie wyjdziemy całą rodziną tam gdzie A. nie może iść lub nie chce. Ale place zabaw, najbardziej tak. Wspólne obiady, kolacje jak w święta to ostatnio A. jest pierwszy. Niestety imprezy nie. A. boi się dużych skupisk, tłumów, gdy jest głośno, więc jak organizujemy urodziny, to A. raczej ucieka. Jest wiele rzeczy, których nie zrobimy wszyscy razem: do niedawna była to np. kolacja na Święta, obecnie jest inaczej. A. też się rozwija i wiele rzeczy nowych dochodzi. Z A. do marketu wejść, kiedyś było to nie możliwe, uciekał, chował się, nie chciał wyjść, teraz wygląda to tak, że mówię A. daj lizaczka, a A. podchodzi i bierze, więc jest postęp. Ale kiedy był chory, szpitale itp. miał problemy ze spaniem, to cała rodzina razem z nim to przechodziła. Mieliśmy dyżury nocne. Oczywiście Mama tego nie chciała, ale my tak mocno kochamy Adasia, że nie wyobrażamy sobie, aby nie pomagać. Ale nie powiem, że czasami nie jesteśmy zmęczeni taką ciągłą opieką, że np. żadnemu z rodziny nie chce się wyjść na spacer 5 z rzędu godzinę. Dziecko z zespołem w rodzinie zmienia wiele rzeczy. I myślę, że tak, że zespół dotyka nas wszystkich.”

„Nerwowość, oczekiwanie efektu.”

Jak poprawić, zmienić, ulepszyć ofertę kulturalno-edukacyjną instytucji kultury?

„Fajnie by było zrobić zajęcia z seksualności niepełnosprawnych dla rodziców” - asystent, cytat z notatki.

„W salach do pogadarek potrzebna jest pętla indukcyjna, cyt.: mało jest takich osób, które przychodzą, ale nie może być tak, że ta osoba jak przyjdzie, wyjdzie z kwitkiem” – asystent, cytat z notatki.

„Osoba niepełnosprawna może poprosić o pomoc w skorzystaniu z toalety (osoba na wózku), warto mieć wtedy w instytucji rękawiczki jednorazowe na podorędziu” – asystent, cytat z notatki.

„Fajne usługi to „short break” - być może bardziej dla profesjonalnych ośrodków, ale może można by wykonać adaptację do domów kultury.” – asystent, cytat z notatki.

„Fajnie by było zrobić w takim domu kultury grupę wsparcia dla rodziców. Można ją połączyć z zajęciami dla dzieci (nawet wystarczy im puścić film), a rodzice mają kawę/herbatę i trochę odsapną” – asystent, cytat z notatki.

„Dorostych niepełnosprawnych, należy traktować jak dorosłych, a nie jak dzieci.” – asystent, cytat z notatki.

„Brakuje im większej oferty zajęć opowiadaczy (tego najbardziej) + warsztatów bębniarskich, muzycznych i ruchowych.” – przedszkole integracyjne, cytat z notatki.

„Na razie niczego im nie brakuje. Mają swoją sieć współpracy, jak to powiedziała pani dyrektor, ale gdyby ktoś im zaproponował coś fajnego to czemu nie?” – przedszkole specjalne, cytat z notatki.

„Edukować, szkolić, aby w różnych miejscach - szkołach, ośrodkach, organizacjach włączać można osoby niepełnosprawne w życie codzienne.”

„Sprawdzić oczekiwania beneficjentów i dopasować się do ich możliwości i zainteresowań włączać rodziców i rodziny we współpracę w tworzeniu oferty.”

„Taki jak do tej pory, tylko teraz mam to bardziej uświadomione. To są normalni ludzie, tylko muszą znaleźć w sobie jakiś potencjał, bo każdy jakiś ma, niezależnie od tego, czy ma wszystkie kończyny, IQ powyżej 140, czy poniżej 70. Każdy ma potencjał, który gdy znajdzie, musi uruchomić. Miewam czasami stany depresyjne i jak widzę dorosłych facetów, którzy są niepełnosprawni i jadą przez Rumunię na motorach, to wtedy sobie myślę: Człowieku, przestań pier..., przestań marudzić. Ludzie, którzy mają PRAWDZIWE problemy i PRAWDZIWE ograniczenia, robią niezwykle rzeczy”.

„Przynajmniej w ograniczonym zakresie, dać naszym podopiecznym szansę na większą swobodę w kontaktach z obcymi ludźmi, nie zamykaniu się we własnym świecie, wyrobienia w nich umiejętności zachowania się w sytuacjach trudnych, w relacjach z innymi osobami, a także umiejętności współpracy w grupie, między sobą czy osobami pełnosprawnymi. Więc wsparcie, to po pierwsze, nie przeszkadzać, po drugie, wolontariat w organizacjach, które opiekują się dziećmi, wakacyjne projekty, pomoc w organizacji wycieczek. Lekcje edukacyjne o niepełnosprawności, więcej klas integracyjnych.”

„Dopasować oferty do intelektualnych możliwości. Mniej ambitnie, bardziej społecznie. Może skupić się podczas zajęć na ćwiczeniu społecznych kompetencji - czekania na swoją kolej, podejmowania wyzwań, dialogu etc.”

Trudności związane z organizacją zajęć

„Zajęcia integracyjne dla dzieci niepełnosprawnych i zdrowych obarczone są ryzykiem. Nasz syn chodził do klasy integracyjnej i powiem szczerze, że ta idea integracji to była jedna wielka pomyłka. Dla niego niewiele korzyści to przyniosło, a po pół roku okazało się, że rodzice dzieci zdrowych dążyli do tego by niepełnosprawnych usunąć. I to się udało. Kto uderzał do różnych instytucji to się wybronił, bo np. dziecku zmienił szkołę. Integracja to jest tylko na papierku. Inaczej się ma sprawa gdyby chodziło o kontakty pomiędzy dorosłymi zdrowymi i niepełnosprawnymi” – rodzic osoby niepełnosprawnej.

„Przykład cyklu zajęć, gdzie zakłada się pewien proces edukacyjny, w którym bierze udział stała grupa. Zdarza się, że po kilku zajęciach ktoś z grupy nie może wziąć udziału (np. ze względów zdrowotnych albo już nie chce) i terapeuci mówili, że być może, żeby nie marnować miejsca, warto kogoś na jego miejsce dać.” – cytata z notatki.

Trudności związane z lokalizacją instytucji kultury

„Przygotowanie do wizyty w nieznanym dla nas miejscu kultury jest bardzo ważne. Chodzi głównie o dojazd, bo jest to dla nas duże wyzwanie no i zajmuje czas, ale odległość do domu kultury nie ma dla nas takiego dużego znaczenia, bo mamy samochód. Poza tym, o! Poszliśmy do kina, nie sprawdziliśmy czy będą napisy czy lektor. Nasza córka wszystko rozumie, ale nie czyta i był problem.” - rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„Z warsztatami to jest trochę tak, że czasem odległość od domu kultury ma znaczenie. Zależy od rodzaju niepełnosprawności. Np. Orzycka musi swoich uczestników dowieźć, zawieść, a później rozwieść po domach. Są też warsztaty, gdzie nikt nikogo nie dowozi i muszą sami wrócić. To dla nich też lepiej jak coś jest blisko. Choć mój syn to by na koniec świata pojechał, omijając piekło. Ważne, żeby to było blisko. Takie jest moje zdanie, ale ja tam nie wiem.” - rodzic.

„Nie ma mowy, żebym dziecko gdzieś dowoziła. Mojego syna zabierają do warsztatu autobusem, potem przywiozą autobusem. Warsztat jest na Mokotowie i ja mieszkam na Mokotowie. Kiedyś pracowałem to nie mogłem dowozić, teraz nie pracuję i też nie mogę. Nie chcę, żeby ktoś mnie gdzieś wyciągał, a już zwłaszcza, że muszę przyjść na konkretną godzinę. Jestem stara i chora i każdy kiedyś tak będzie miał.” - rodzic.

„Mieszkałam na Mokotowie, teraz przeniostałam się na Grochów. Nie mam samochodu i przyjazd do Kadru na Służew to byłaby dla mnie wyprawa. A tak, w warsztacie to oni biorą i ja już nie mam problemu. Naprawdę polecam wam kontakt z warsztatami. Wtedy będziecie mieli dużo ludzi” - rodzic.

Czynniki wzmacniające i osłabiające efektywność działania edukacyjnego i kulturowego

„Brak pieniędzy, czasu czy niepełnosprawność nie stanowią żadnego problemu.”

„Na czas festiwalu zniesione będą bariery dotyczące dostępności. Dzięki zastosowaniu audiodeskrypcji, tłumaczenia na język migowy, pętli indukcyjnych oraz odpowiednich informacji na temat dostępności wydarzeń i miejsc, dostosowane będą wybrane spektakle, projekcje kinowe i wystawy dla osób z niepełnosprawnością sensoryczną, intelektualną i ruchową. Wraz z wolontariuszami organizatorzy szukają sposobu na ułatwienie seniorom i rodzicom z małymi dziećmi wizyty w instytucjach kultury, a za sprawą darmowych wydarzeń i biletów w promocyjnej cenie będą ograniczone wykluczenia finansowe. Dzięki tym działaniom można pozbyć się mentalnych podziałów i fizycznych ograniczeń.”

Specjaliści podkreślali, że brakuje akcji edukacyjno-integrujących ludzi z niepełnosprawnością. Przykład: krzywe spojrzenia i uwagi w środkach komunikacji miejskiej. Poleca robić takie akcje ze szkołami, nawet integracyjni, bo i tam są problemy z tolerancją. Polecano też książkę Synapsis kosmita: <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/109346/kosmita>

„Miasto na takich ośrodkach oszczędza i często płaczą, że nie mają pieniędzy na jakieś dodatkowe działania.”

„W tamtym tygodniu przyszedł człowiek z niepełnosprawnością intelektualną, bo ktoś, coś mu powiedział, on nawet nie był się w stanie do końca wysławić, czego chce, czego szuka, bo ktoś mu coś powiedział, że w tym domu kultury coś jest i to jest fajne, że to idzie w świat, jeżeli się tym chwala, przeżywają to, mówią jakimś tam kolegom, znajomym” - pracownica Centrum Łowicka.

„Dla nich jest to też jakieś niesamowite przeżycie, to wyjście ich z ośrodków, gdzie mają codzienny, nie chcę powiedzieć nudny, no ale plan zajęć, tydzień w tydzień, właściwie podobny i wyrwanie się na jakieś takie spotkania w inne miejsca, to jest dla nich cała wyprawa. Ale nie tylko dla nich. Jak my miałyśmy iść na Orzycką, to też się cieszyliśmy. Nie powiem nudnej, ale jednak wyrwać się z tej rutyny” - pracownice Centrum Łowicka.

„Na bal karnawałowy w Łowickiej, to Orzycka wysyła zaproszenie, chyba do 10 organizacji. W tamtym roku był jakiś szat. Ma to powodzenie. Ekstra jest ten bal” - pracownica Centrum Łowicka.

„Niektórzy chwala się, że jeżdżą sami. Np. ten P. to chwali się, że jeździ sam z Sulejówka. A to kawał drogi.” - pracowniczka Centrum Łowicka.

„Dlatego też te bale robimy tak wcześnie, bo wiemy, że oni na warsztatach mają też jakiś cykl, że jest obiad, żeby nie rozbijać im całkiem tego dnia” - pracownica Centrum Łowicka.

„Też usłyszeliśmy od terapeutów: O, Jezus, w niedzielę pokaz finałowy? To komu się będzie chciało przyjechać?” - pracownica Centrum Łowicka.

„Jeśli my prowadziliśmy jakiś specjalistyczny ośrodek, gdzie warunkiem jest, że się z nimi [niepełnosprawnymi] pracuje, że byłby jakiś tam postęp czy utrzymanie na stałym poziomie ich umiejętności, no to wymagałoby się od nas takiego przygotowania [do pracy z niepełnosprawnymi]. Ale my jesteśmy typowo rozrywkowym punktem, jesteśmy z nimi przed 2-3 godziny i tak naprawdę my się bardzo naturalnie w stosunku do nich zachowujemy, podłapujemy, na co możemy sobie pozwolić, jak możemy się powygłupiać z nimi, z kim się można pośmiać, kogo lepiej nie dotykać, tak jak wobec siebie, zachowujemy się wobec nich. A opiekunowie to jednak widać te naleciałości, że jakoś ich uspokajają w taki konkretny sposób, pah, pah, pah. Że to jest inne podejście. My jesteśmy spontaniczne i na luzie, a oni jednak cały czas starają się trzymać tę kontrolę. Jesteśmy bardziej, jako atrakcja. Jako koleżanki, a nie opiekunki.” - pracowniczka centrum Łowicka.

„Jeżeli się chce terapeutom i kiedy umiemy to “sprzedać”, czyli zachęcić uczestników, nie na zasadzie: jest impreza, ty, ty, ty, idziecie. Tak też czasem to robimy, niestety, ale jeśli wykorzystujemy zainteresowania naszych uczestników, ich pasje i swoje pasje i przekazujemy to w fajny sposób, kulturalny, ale aby pobudzić różnymi metodami, bo ja mogę naszych uczestników chcieć zachęcić do chodzenia, bo uwielbiam sport i aktywność, ale mogę im w różny sposób to sprzedać: mogę opowiedzieć, mogę puścić zdjęcia swoich wypraw, mogę pokazać, że inne osoby niepełnosprawne już uczestniczyły w takim czymś, bo na YouTube jest pełno tego, i mogę się ich zapytać: i co o tym sądzicie? Jeżeli jest rehabilitacja to ona pobudza.” - osoba pracująca w warsztacie terapii zajęciowej.

„I jedna wersja, osoba niepełnosprawna mogłaby tylko siedzieć w domu i o tym marzyć, inna wersja, że przy sprzyjających okolicznościach, realizuje swój szczyt na Mount Everest, bo znalazła się grupa wolontariuszy i otwartych chętnych i środki jakiejś, dzięki którym to jest możliwe. Jeśli nie ma tego czynnika, choć moim zdaniem najważniejszym czynnikiem jest terapeuta, jeśli on nie podpowie albo rodzic, który nie pobudzi i nie będzie chciał to dupa.” - osoba pracująca w warsztacie terapii zajęciowej.

„Jeżeli chodzi o czas podopiecznych w domu, to nie wiemy za bardzo. Z tego, co ludzie mówią, to mówią, że oglądają telewizję, w dużej mierze, czyli polskie seriale i niewielka część chodzi na jakieś spacer, bardzo rzadko chodzą gdzieś tam do muzeum, do kina, aczkolwiek się zdarza lub gdzieś tam wybywają. To zależy, jacy są opiekunowie, rodzice.” - osoba pracująca w warsztacie terapii zajęciowej.

Wsparcie rodziców, rodziny, opiekunów

„Czy wzięłabym udział w zajęciach, że w jednej sali warsztat mają dzieci, a w drugim rodzice? [śmiech] No śmieję się, ale powiem, że ja to już niepełnosprawności mam aż nadto. Jakies wykłady o niepełnosprawności? Ale co? Ja nie znam własnego dziecka?” - rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„W tej chwili to oferta dla osób niepełnosprawnych jest całkiem rozbudowana, ale 20 lat temu tak nie było, bo z reguły dzieci przebywały w domu i nie miały takiego kontaktu.” - rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

Współpraca z rodziną osoby usamodzielnianej oraz ze środowiskiem lokalnym, zwłaszcza ze szkołą

„Syn nie korzysta prawie w ogóle z oferty domów kultury. Raz, ma dużo zajęć w warsztacie, dwa nie mamy takiego dostępu do informacji, co się dzieje w domach kultury dla osób niepełnosprawnych. Jeżeli już coś wiemy to od znajomych lub z warsztatu, że gdzieś tam się odbywają jakieś zajęcia, no, ale to wtedy oni idą grupowo.” - rodzic osoby dorosłej z niepełnosprawnością intelektualną.

„Jak szukam zajęć dla dziecka to w Internecie albo na zasadzie jedna pani drugiej pani albo z tych ogłoszeń, co są porozwieszane.” - rodzic.

„Ja myślę, że jeżeli taki dom kultury chciałby dotrzeć ze swoją ofertą to powinien próbować przez warsztaty, przy urzędach są często takie świetlice środowiskowe, kluby absolwentów przy szkołach. Choć przyznam, że dużo jest zajęć teatralnych, wokalnych, muzycznych. Myślę, że jak ktoś jest tym zainteresowany, to jak szuka to znajdzie.” – rodzic.

„Wiedzę o ofercie zajęć mamy tylko do warsztatów i czasem znajomych. Ale kurczę, może warto by się tym zainteresować? Pracujemy, więc jesteście zajęciami i czas nas ogranicza, a nie mamy takiego asystenta, który mógłby ją wziąć, jakiś wolontariusz, co by ją wziął na wycieczkę do Galerii Mokołów. No, ale tacy wolontariusze to są z kościoła, a nie z jakiejś instytucji rządowej.” – rodzic.

„Do domów kultury chodzimy jak tylko czas nam pozwala, ale rzadko, w sensie, że mamy też inne możliwości: możemy sobie wyjechać nad jezioro, spędzić czas trochę inaczej niż byśmy to robili w powiedzmy... Muzeum.” – rodzic.

„Czy szukamy informacji o zajęciach kulturalnych dla dziecka? Nie skomentuję. Kultura to jest kropla w morzu potrzeb, ale też nie ma takich informacji. Raczej w większości korzystamy z możliwości, jakie daje warsztat. Choć kiedyś w ramach warsztatu trochę częściej były różne wyjścia np. do kina, raz, dwa razy w roku do muzeum, teraz rzadziej, nie wiem, jakie to są względy, może finansowe.” – rodzic.

„O projekcie „Włącznik” dowiedzieliśmy się od nauczyciela w warsztacie i chętnie się zgodziliśmy. Nasze dziecko jest otwarte, przy okazji zapoznaje inne osoby no i też się rozwija. On uwielbia, jak teraz będzie grał na bębnie, to ojej! Opowiada każdemu, że on będzie na bębnie grał!” – rodzic.

„Jak tylko dowiedziałam się od znajomej, że jej syn bierze udział w takim projekcie jak „Włącznik” to od razu zadzwoniłam czy inne warsztaty poza tymi 3 też mogą wziąć udział. Czy śledzę ofertę domów kultury? Jasne! Sama biorę w niej udział, bo chodzę na tańce!” – rodzic.

„Powiem szczerze. Dla niepełnosprawnych to naprawdę wszędzie jest brak wszystkiego. Czy zajęcia ruchowe, czy taneczne, no brak! Mało jest takich osób w domach kultury, które by się nimi zajęły. Łowicka to naprawdę dużą robotę robi i bale i bębny i to mi się podoba. Oni są naprawdę świetni. A takie muzea to nic się nie interesują. Nigdy żadnej kartki z zaproszeniem nie wyślą, że mają coś takiego, co ich może zainteresować, a oni są naprawdę ciekawi. Poza tym niepełnosprawni nie zachowują się, że tak powiem jak zwierzaki. Ładnie idą, cisza, spokojnie. Kierowca autokaru, który z nami zawsze jeździ na wycieczki, to mówi, że po kilku dniach z niepełnosprawnymi, samochód jest czysty, a pokazał ostatnio zdjęcie jak wygląda autokar jak jechała młodzież szkolna. W głowie się nie mieści! Wrzask, krzyk! Niepełnosprawni są lepsi. Bo tej młodzieży to wszystko wolno. Wychowana bezstresowo.” - rodzic.

Idea kręgów wsparcia albo o synergii działań rodzin, sąsiadów, instytucji

A) Dorosłość osób niepełnosprawnych

„Czy dorosłość to tylko osiągnięcie pewnego poziomu społecznego czy także metryka? Dla jednych będzie to ukończenie 18 lat dla drugich samodzielność w podejmowaniu decyzji, możliwość finansowanego utrzymania się i samokontrola.” - cytat z notatki.

„W publikacji „Dekalog. Mówienie o niepełnosprawności intelektualnej”, możemy przeczytać, że: „mówienie czy pisanie o osobach dorosłych po imieniu czy zdrobniale: Jaś Kowalski, Kasia, dzieci, dzieciaki sprawia, że odbiorca postrzega ich, jako „wieczne dzieci”, ludzi niesamodzielnych, nieodpowiedzialnych, niepoważnych.” - cytat z notatki.

„Trzeba pamiętać, że uczestnicy zajęć w ośrodku przyszli tu, jako bardzo młodzi ludzie po szkołach życia. Mieli 23-25 lat, teraz mają po 30, 40 i 50 lat i oni w tamtych czasach mieli chęć, zapał, zdrowie. Dziś już pewnych wyzwania nie podejmą albo powiedzą: „Nie! Ja nie chce, bo już nie chce być fotografowany” albo „Nie chce się bawić w terapię” albo „Chce tylko tu przychodzić i to też trzeba brać pod uwagę.” - osoba prowadząca zajęcia terapeutyczne.

B) Ośrodki

„Doszkalanie polega na tym, że trzeba mieć pieniądze. A żeby mieć pieniądze nasi przełożeni muszą chcieć znaleźć te pieniądze.” - osoba prowadząca zajęcia terapeutyczne.

Warsztaty Terapii Zajęciowej i Środowiskowe Domy Samopomocy

„Jak chcesz doświadczyć bycia uczestnikiem, pozwól żeby uczestnik przejął kontrolę i zgódź się na wszystko, co on ci każe i o co cię poprosi. W pewnym momencie stwierdzisz: to jest absurd, co on mi każe. A uczestnicy są skazani w ośrodkach do robienia tego, o co zostaną poproszeni. Jeśli terapeuci nie mają w sobie poczucia godności osób niepełnosprawnych, to uczestnicy zrobią wszystko, o co zostaną poproszeni. Mogliby zadać sobie pytanie, czemu on znowu każe mi to robić. Mogliby poczuć się upodleni. Fajnie doświadczyć takiej namiastki: jak to być uczestnikiem i godzić się na to, że terapeuta nie uzgadniając z tobą, mówi to teraz robimy to, a ty nie masz ochoty. Musisz to robić, a np. boli cię głowa i nie umiesz tego wyrazić albo włącza muzykę techno, którą lubi, a ty nie lubisz takiej muzyki i jesteś skazany na 4 godziny słuchania techno. Naprawdę ważne jest by pytać podopiecznych o ich zdanie i preferencje.” – terapeuta.

C) Asystent osób niepełnosprawnych

„Ludzie niezwiązani z niepełnosprawnością, niezwiązani z tym środowiskiem nie mają kompletnie zielonego pojęcia, że jest taki zawód. Kompletnie nie wiedzą, co on robi. Są ogromne różnice między opiekunką, a asystentem osoby niepełnosprawnej. Asystent podczas usługi pomoże w skorzystaniu z toalety czy napojeniu, ale nie przyjdzie wykąpać czy wyrzucić śmieci. Łatamy po mieście, coś robimy, coś działamy. Pomagamy w pójściu do urzędu, biblioteki, przeczytaniu książki.” - opowiadała jedna z asystentek.

Usługi asystenckie świadczą w Warszawie zarówno osoby prywatne, umawiając się nieformalnie z osobami niepełnosprawnymi, jak i instytucje samorządowe i społeczne. W Warszawie, największą z nich jest Centrum Usług Socjalnych i Szkolenia Kadr Pomocy Społecznej "Ośrodek Nowolipie". 28 zatrudnionych w tym miejscu asystentów oferuje odpłatnie (1 zł za 1 godzinę) swoją pomoc 7 dni w tygodniu od 8:00 do 22:00. Wspierają miesięcznie 200 pełnoletnich, niepełnosprawnych klientów w dojazdach do pracy, lekarza, warsztatu, szkoły, muzeum, teatru, sklepu, Łazienek Królewskich. Wśród asystentów są przewodnicy miejscy, pedagodzy, emeryci, jak i osoby 20 letnie. Nie tylko odpowiadają na konkretne zlecenia swoich klientów,

często także sami wychodzą z propozycjami i animują im czas wolny, nigdy jednak nie narzucając i raczej wychodząc naprzeciw konkretnym deklaracjom. Ich codzienną pracą zarządzają 4 koordynatorki, które w razie potrzeby wyszukują w Internecie ciekawe wydarzenia kulturalne dla korzystającego z usługi. Deklarują, że priorytetem w poszukiwaniach jest dla nich dostępność instytucji dla osób niepełnosprawnych, cena biletu, brak barier architektonicznych oraz brak opłat dla asystenta. To ostatnie zresztą uważają, że powinno być zamieszczone w cennikach wielu instytucji publicznych. Do tej pory zauważyły taką informację tylko na stronie warszawskiego ZOO.

„Osoba niepełnosprawna często mówi: A może gdzieś bym wyszła? Asystent przychodzi i mówi: Pani nie wie gdzie wyjść, poszukaj czegoś. Wystarczy poszukać i matko! Okazuje się, że w środę jest jedna wystawa, film i jeszcze jakiś przewodnik coś powie. Małe domy kultury, nie nagłośnią się wielkimi banerami, w radio, w telewizji, tylko mają małe informacje na swojej stronie, że dziś jest jakiś spektakl. Więc my wyszukujemy. Mamy bardzo dużo pracy technicznej, cały czas dzwoni telefon, ale staramy się mieć oczy otwarte na takie wydarzenia.” - koordynatorka asystentów osób niepełnosprawnych.

Koordynatorki programu asystenckiego „Ośrodka Nowolipie” żałują, że instytucje kultury nie przesyłają im zaproszeń i informacji o wydarzeniach dostępnych dla niepełnosprawnych.

Jak układają się ich relacje z rodzicami i opiekunami klientów? Klient chce pójść do parku, rodzic nakłania, by jednak skorzystał z okazji i zrobił w tym czasie zakupy. Bywa, że w takich sytuacjach motywują do dania dorosłemu już dziecku większej samodzielności i możliwości samorealizacji.

Innym razem uzupełniają system opieki w warsztatach terapii zajęciowych:

„Śmiałyśmy się, że robiliśmy zimę w mieście. Jak tydzień czasu warsztaty były zamknięte, a rodzice i tak pracowali, te osoby siedziały w domu, to robiliśmy coś takiego, że chociażby zwiedzanie Muzeum Narodowego, czy Stadionu Narodowego, ZOO czy innych wystaw.”

O osobach korzystających z pomocy asystenta mówią „klient”. Nie „podopieczny”, nie „uczestnik”, nie „pacjent”, uważając takie określenia, jako podmiotowe.

Nie wszystkie jednak instytucje wysyłające asystentów rozumieją swoją rolę w tak aktywny sposób. Bywa, że głównie spotykają się ze swoimi pracownikami podczas wyłaczania świadczeń i nie definiują swojej roli, jako „centrum zbierania i dystrybuowania informacji”. Nie wyrażają też chęci otrzymywania oferty kulturalnej od instytucji kultury.

Ilość asystentów w Warszawie nie jest adekwatna do potrzeb. Czasem trzeba czekać kolejce. Organizując zajęcia dla osób niepełnosprawnych lub aby wspomóc dostępność wydarzeń kulturalnych, warto przemyśleć zapewnienie asystentów, ułatwiających dojazd i uczestnictwo.

D) Czas wolny w mieszkaniu chronionym, wspomaganym, treningowym

W Warszawie działa 6 mieszkań chronionych finansowanych ze środków miasta: 3 dla osób chorujących psychicznie (ul. Lwowska, ul. Nocznickiego, ul. Kłobucka); 2 dla osób z niepełnosprawnością intelektualną (ul. Oszmiańska, ul. Kłobucka); 1 dla osób z niepełnosprawnością sprzężoną, poruszających się na wózkach (ul. Powązkowska).

Struktura pomocy i terapii

Współpraca między instytucjami i grupami.

WTZ A DOM KULTURY

„Polowanie na salę”

„Na bal karnawałowy w Łowickiej, to Orzycka wysłała zaproszenie, chyba do 10 organizacji. W tamtym roku był jakiś szal. Ma to powodzenie. Ekstra jest ten bal.”

Łowicka Dom Kultury, a WTZ Orzycka.

Bywa tak, że dom kultury ma dużą salę, ale np. gorszy sprzęt nagłośnieniowy niż WTZ, ale bywa i tak, że dom kultury na ekstra salę i nagłośnienie jak na Łowickiej. Jak ma się spotkać 10 WTZ np. na balu karnawałowym, to potrzebują większej sali. Nie zmieszczą się w swoich lokalach.

Jeden WTZ idzie „obejrzeć” w domu kultury prace drugiego WTZ.

Wspólne wyjście na wystawę do Domu Kultury KADR 30.12.2015r.
30.12.2015r. odbyła się wycieczka do Domu Kultury KADR. Zwiedzaliśmy wystawę prac uczestników Warsztatu Terapii Zajęciowej Instytutu Psychiatrii i Neurologii “ZIMOWE CHWILE”.

Wspólne wyjście do Centrum Kultury Łowicka 4.02.2016r.
4.02.2016r. dla uczestników WTZ- Pracowni AGIS, na zaproszenie Warszawskiego Oddziału Terenowego Krajowego Towarzystwa Autyzmu, zaplanowano wspólne wyjście do Centrum ŁOWICKA na BAL KARNAWAŁOWY.

Czy odległość WTZ od domu kultury ma znaczenie? I tak i nie. Jeżeli uda się pojechać, odbyć zajęcia i wrócić od ok. 10:00 do ok. 13:00 jest idealnie. Warsztaty działają do 16:00.

Warto też pamiętać, że do DK może przyjść osoba niepełnosprawna (także intelektualnie) sama i nie może zrazić się już na wejściu, że nikt jej nie podejmie np. w recepcji albo nie będzie wiedział jak gadać.

Czy 1,5 miesiąca i spotkanie raz w tygodniu to optymalny czas warsztatów

w projekcie „Włącznik”? Podczas rozmowy z instruktorami padało raz po raz, że jest to dość długi cykl, według Dyrektora Orzyckiej, to dobra długość i częstotliwość. Można by nawet zajęcia wydłużyć.

Współpraca między opiekunami, terapeutami a rodzicami / opiekunami osób niepełnosprawnych.

Według D. jest oczekiwanie ze strony twórców projektu by zawsze byli na zajęciach Ci sami uczestnicy. Warto uwzględnić rotację - a nie trzymać się ściśle tego, że proces edukacyjny musi odbywać się w tej samej grupie. Czasem ktoś ma zły dzień i nie chce, czasem ktoś wraca po chorobie i też mógłby wziąć udział nawet pod koniec projektu.

Atak podopiecznego - czy dla instruktorów to spora sytuacja kryzysowa? Są podobno przyzwyczajeni. Zresztą pan, który dostał ataku wracał potem z Orzyckiej sam autobusem.

Czy projekt „Włącznik” był konsultowany z nimi na etapie pisania? Trochę tak, poza tym współpracują już jakiś czas: choinka, bale. Więcej na ten temat wie p. Ada

Bardzo brakuje szkoleń dla instruktorów. Na każdy temat - od pierwszej pomocy, przez niepełnosprawność, po przedmiotowe. Najlepiej, żeby były w tygodniu i w godzinach pracy.

Najgorzej wyjść im gdzieś jesienią (pogoda, rozpoczęcie roku, przygotowywanie kiermaszu świątecznego), najlepiej wiosną.

Czego im brakuje w ofercie? Czegoś dla nisko funkcjonujących np. Otwarte drzwi robią za trudne zajęcia. Chodzi o to, żeby zrobić coś łatwiejszego, ale też cyt. „eleganckiego” i dostosowanego do potrzeb.

„Jak to wygląda? Niepełnosprawnymi zajmują się w tej chwili: rodziny, zaraz za nimi - opieka społeczna i kolejka do WTZ (Warsztaty Terapii Zajęciowych), szkoły integracyjne nie wypaliły, ośrodki specjalne bardzo obniżyły swój poziom. W niektórych miastach pojawia się taka funkcja, działalność - asystenci osób niepełnosprawnych, na zachodzie norma, u nas ciągle nowość. No, a postulaty?: wieczorki taneczne, muzykoterapia i sala integracji sensorycznej. A rodzice do terapii, specjaliści do nauki!”

Przedsięwzięcia włączające dla grup defaworyzowanych.

Ile kiermaszów robią w roku i jak to wygląda? Wystawa + sprzedaż. 2 lub 3 kiermasze w roku.

Coś dla wysokofunkcjonujących? Hipoterapia, dogoterapia, basen.

Zajęcia z niskofunkcjonujący są cyt. „mniej efektowne”, musi być więcej osób, muszą być krótsze.

Wspólne projekty z Łowicką? Bal karnawałowy i konkurs „puzzlowy” (już nie organizowany ze względu na brak dotacji na jego organizację). Zapytałam czy gdyby ktoś napisał projekt na organizację tego konkursu i włączył ich jako partnerów, to byłoby dla nich ułatwienie np. ze względu na księgowość itp. (nie powiedziałam im tego, ale nawiązałam trochę w tym pytaniu do deklaracji Łowickiej). Powiedziała, że absolutnie, że nie chcą, żeby ktoś ukradł im projekt.

W ogóle trudno im pisać projekty. Pomijając kwestie osobowe - wszyscy, grupowo piszą dany projekt, nie mają jednej osoby wydelegowanej (pani w pierwszym. odruchu myślała, że pytam o profesjonalnego „fundraiser”, chodzi o kwestie formalne. Jeżeli dany projekt, który by przeszedł, byłby realizowany w godzinach ich pracy lub z ich podopiecznymi byłoby ryzyko, że WCPR (<http://www.wcpr.pl/>) odebrałby im dotację (podwójne finansowanie?)

Opis przypadku, kiedy mogli dostać dofinansowanie na obóz letni pod warunkiem, że uczestnikami obozu nie będą ich stali podopieczni tylko osoby z zewnątrz. Było to określone, jako kuriozum.

Zapytałem czy na przestrzeni lat coś się zmienia w podejściu instytucji kultury do osób niepełnosprawnych. D. powiedziała, że to tylko i wyłącznie zależy od danej osoby

Co jest kluczowe w decyzji o wyjściach? Pogoda, wolny dzień, zmieszczenie w czasie pracy, możliwość obsadzenia wyjścia terapeutami. W ośrodku jest to 1:5, a na wyjazdach 3:1, 2:1, a nawet 1:1.

Pomysł z salą polisensoryczną jest ok, ale trzeba by mocno oddzielić dzieci od dorosłych.

Załącznik 1. Warsztaty terapii zajęciowych w Warszawie (zestawienie)

Liczba: 15 (<http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/11751> - wykaz)

Organizatorzy:
stowarzyszenie: 8
fundacja: 3
spółdzielnia: 1
instytut psychiatrii i neurologii (ośrodek naukowy): 1
dom pomocy społecznej: 1
niepubliczna przychodnia lekarska: 1

Rodzaje schorzenia, z którym dedykowane są poszczególne warsztaty:
choroby psychiczne: 3
osoby niewidome i niedowidzące: 1
upośledzenie umysłowe: 7
niepełnosprawni ruchowo ze sprzężonymi schorzeniami: 1
Niepełnosprawni fizycznie ze sprzężonymi schorzeniami: 1
autyzm: 1

Środowiskowe Domy Samopomocy w Warszawie

Liczba: 22 (<http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/18289> - wykaz) - dwa za dużo to domy dziennego pobytu

Liczba: 20 - Dobry link: <http://new.mfsds.boris.org.pl/wp-content/uploads/2012/03/informator.pdf>

Szkoły i placówki specjalne

Liczba: 113 <http://edukacja.warszawa.pl/placowki/szkoły-i-placowki-specjalne>

W tym na Mokotowie: 22

licea: 2

gimnazja: 8

szkoły podstawowe: 7

przedszkola: 2

Szkoła Specjalna Przystosowująca do Pracy: 1

Załącznik 2. Scenariusz wywiadu z instruktorami WTZ (ok. 60 minut)

Przedstawienie celu, przebiegu spotkania oraz zasad rozmowy (np. szczerłość i anonimowość).

Przedstawienie się uczestników: prośba o podanie stażu pracy i typu prowadzonych zajęć.

CZAS WOLNY

Prośba o krótką definicję czasu wolnego.

Pytania:

Czy Państwa podopieczni mają czas wolny, jeżeli tak to, kiedy?

Co w tym czasie robią?

Czy organizują go sobie sami, czy ktoś im w tym pomaga?

PLAN CODZIENNY, SPECJALNY I ODŚWIĘTNY

Rozdanie wydrukowanych zegarów z prośbą o wypełnienie swojego planu dnia w tygodniu. Następnie omówienie ewentualnych różnic wynikających z uwzględnieniem typów:

plan osobisty,

plan dnia,

plan tygodnia,

plan weekendu,

plan miesięczny/ pory roku,

plan „społeczny”,

święta,

wakacje.

WTZ - WYJŚCIA

- proszę podać przykład zajęć "wyjazdowych" np. wyjść na zajęcia organizowane przed domy kultury/ muzea/ parafie, w których Państwa podopieczni uczestniczyli w ciągu ostatnich 2 tygodni?
- jakie są główne cele tego typu wyjść? Czy można by je osiągnąć zapraszając edukatorów-animatorów do swojej siedziby?

- jakiego typu zajęcia rozwojowe, edukacyjne i kulturalne są najczęściej oferowane Państwu podopiecznym? Kto jest ich organizatorem? Jak dokonywany jest ich wybór (kto decyduje i jakimi kryteriami się kieruje)?
- jak oceniają Państwo tę ofertę, czy jest coś, czego Państwu brakuje?
- jak oceniają Państwo przebieg zajęć? Czy jest coś, co poprawiliby Państwo?
- jakie są główne przeszkody w uczestnictwie w tego typu zajęciach?
- jak powinna wyglądać idealna współpraca pomiędzy WTZ, a instytucją organizującą zajęcia edukacyjno-kulturalne?
- czy udział w zajęciach wyjazdowych wpływa na pracę ośrodka?
- jakiego rodzaju zajęcia są najbardziej odpowiednie do potrzeb osób z różną skalą problemów (osoby lepiej i gorzej funkcjonujące)?
- jakie zajęcia najbardziej lubią podopieczni? Czy uwzględniane są w wyborze zajęć ich opinie?
- jaka powinna być optymalna liczba opiekunów podczas zajęć wyjazdowych?

RODZINY

- czy mają Państwo kontakt z rodzicami lub opiekunami podopiecznych?
- jeżeli tak, to jak on wygląda?
- jeżeli nie, to dlaczego?
- kim są rodzice/ opiekunowie podopiecznych? Czy są to np. osoby starsze? Jak wygląda sytuacja rodzinna uczestników zajęć? Kto najczęściej sprawuje opiekę?
- czy Państwa zdaniem, rodziny Państwa podopiecznych byłyby zainteresowane uczestnictwem w zajęciach kulturalnych w DK Kadr razem ze swoimi dziećmi? Jakie mogłyby być bariery uczestnictwa w tego typu przedsięwzięciu?

KADR

- czy zetknęli się Państwo z ofertą kulturalną DK Kadr? [w zależności od odpowiedzi, krótka swobodna rozmowa]
- jak wygląda współpraca z innymi domami kultury?
- czy bliskość/ odległość do/od Państwa ośrodka mogłaby mieć wpływ na częstotliwość uczestnictwa w zajęciach?

- z jakimi instytucjami w okolicy Państwo współpracują?

INSTRUKTORZY

- czy biorą Państwo udział w konferencjach, warsztatach i kursach rozwijających Państwa kompetencje zawodowe?
- czy zdecydowałoby się Państwo wziąć udział w ewentualnych zajęciach, warsztatach, kursach dla instruktorów zorganizowanych przez DK Kadr? Co jest barierą w Państwa uczestnictwie?

Załącznik 3. Ankieta dla rodziców i opiekunów prawnych osób z niepełnosprawnością

Mokotowski Dom Kultury KADR przechodzi obecnie intensywną przemianę. Na początku 2017 roku zmienia nie tylko swoją siedzibę, ale także formułę działania. Aby lepiej przygotować się do nowych działań, chcemy zadać Państwu kilka pytań dotyczących sposobów i preferencji spędzania czasu wolnego, zarówno przez Państwa, jak i Państwa dzieci. Badanie jest w pełni anonimowe, a uzyskane wyniki będą wykorzystane jedynie do lepszego przygotowania nowej oferty programowej Domu Kultury KADR. Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Pani/ Pana płeć

- Kobieta
 Mężczyzna

Pani/ Pana wiek

- do 35 lat
 36-45
 46-55
 56-65
 powyżej 65

Liczba osób w Państwa gospodarstwie domowym:

- 2
 3
 4-5
 powyżej 6

W tym liczba osób, które nie ukończyły 18 roku życia: _____
Nad iloma osobami niepełnosprawnymi sprawuje Pan/Pani opiekę:

Prosimy podać typ niepełnosprawności i wiek podopiecznych: _____

Proszę podać dzielnicę Warszawy lub miejscowość, w której Państwo mieszkają: _____

Jakie są Pani/ Pana kontakty z rodzicami innych dzieci niepełnosprawnych?

- jestem w stałym kontakcie
- tylko w razie zaistniałej potrzeby
- rzadkie i incydentalne, raczej nie zagaduję pierwsza/y
- nie utrzymuję kontaktów

Kto Pani/ Panu pomaga w opiece nad niepełnosprawnym członkiem rodziny?
(można zaznaczyć wiele odpowiedzi)

- współmałżonek/ partner
- dzieci
- rodzice
- dalsza rodzina
- sąsiedzi
- koledzy/ koleżanki
- inni rodzice niepełnosprawnych dzieci
- pielęgniarki/ lekarze
- asystenci osób niepełnosprawnych
- nikt
- inni: _____

Jak wygląda Pani/Pana plan dnia? Prosimy o zaznaczenie możliwych zmian wynikających z weekendów czy np. zmiany pór roku: _____

Na co przeznaczają Pan/Pani swój czas wolny:

- spotkania z rodziną i przyjaciółmi
- rozwój zawodowy
- dodatkowe prace domowe
- rozwijanie zainteresowań/ hobby
- dodatkowe prace zarobkowe
- inne: _____

Czy uczestniczy Pan w spotkaniach dla rodziców osób z niepełnosprawnością?

- Często
- Niezbyt często, ale regularnie
- Rzadko
- Wcale

Czy Pani/Pana dziecko korzysta z oferty edukacyjnej i kulturalnej np. warsztatów, organizowanych przez instytucje takie jak:

- dom kultury
- biblioteka
- muzeum
- związek wyznaniowy
- organizacje pozarządowe

Kto towarzyszy mi w powyższych wyjściach:

- Pani/ Pan
- współmałżonek/ partner
- rodzeństwo
- dziadkowie
- pracownicy warsztatu terapii zajęciowej/domu pomocy społecznej/
domu dziennej opieki/asystent osoby niepełnosprawnej
- inne osoby: _____

Załącznik 4. Zestawienie informacji: Dane z badań (tabela 2)

Okoliczności wywiadu / rozmowy	Dane źródłowe	Osoby / Instytucje / Organizacje			
		płeć	wiek	zawód / profesja	miejsce pracy / działania
wywiad bezpośredni, Internet	mp3 / 1g17m	K	ok. 30-40	koordynator	Ośrodek / koordynator programu asystent osoby niepełnosprawnej
wywiad bezpośredni, Internet	mp3/ 1g17m	K	ok. 30-40	terapeuta	Ośrodek / koordynator programu asystent osoby niepełnosprawnej
wywiad bezpośredni, Internet	mp3/ok.4g	M	ok. 40	stolarz, instruktor ŚDS, usługi asystenckie	ŚDS
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	M	ok 40	terapeuta	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	K	ok 30	terapeuta	fundacja
telefonicznie	ok. 20 minut	K	po 40	koordynator asystentów	fundacja
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	K	po 50	zarządzanie	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	K	po 30	psycholog	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	K	ok. 30	terapeuta	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	30 min	M	ok. 30	terapeuta	WTZ

wywiad bezpośredni, Internet	30 min	K	ok. 30	terapeuta	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	ok. 20 minut	K	ok. 30	terapeuta	WTZ
wywiad bezpośredni, Internet	ok. 20 minut		ok.30	pedagog	ośrodek kultury
wywiad bezpośredni, Internet	ok. 20 minut		ok40	pedagog	ośrodek kultury
wywiad bezpośredni, Internet		K	22	animator, edukator kultury	ośrodek kultury
wywiad bezpośredni, Internet	ok. 20 minut	K	po 50		
telefonicznie	ok. 20 minut	K			przedszkole integracyjne
telefonicznie	ok. 15 minut	K			przedszkole specjalne
wywiad bezpośredni, Internet	15 min	M	około 60	pedagog specjalny, terapia i rehabilitacja, tyflopädagog	specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy
ankieta	mail, 15 min	M	59	pedagog	Ośrodek dla niewidomych
ankieta, rozmowa	mail, 15 min	K	55	pedagog, opiekunka niepełnosprawnych	przedszkole, szkoła, WTZ, SOSW
wywiad Internet	mail	M	40	pedagog	specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy
ankieta, rozmowa	mail	M	50	pedagog	specjalny ośrodek szkolno-wychowawczy
ankieta, rozmowa	ok. 20 minut	K	osoba niepełnosprawna, ok 30		
ankieta, rozmowa	ok. 20 minut	K	30	animatorka kultury	ośrodek kultury
ankieta, rozmowa	mail, 15 min	K	38	animatorka kultury, edukatorka, graficzka	wolny zawód, praca w różnych ośrodkach edukacyjnych
ankieta, rozmowa	mail, 15 min	K	43	pedagog	ośrodek kultury

ankieta, rozmowa	mail, 15 min	M	osoba niepełnosprawna, 40		
ankieta, rozmowa	mail, 15 min	M	23	animatorka kultury, edukatorka	ośrodek kultury
ankieta, rozmowa	ok. 20 minut	K	osoba niepełnosprawna, ok 40		
ankieta, rozmowa	.	M	ok. 50	pedagog	ośrodek terapii i rehabilitacji